

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALTERNATİF BİR SİSTEM OLARAK
İSLAMİ FİNANS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed KALAYCI

Enstitü Anabilim Dalı: İktisat

Enstitü Bilimdalı: Ekonomi

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Rabia AKTAŞ

NİSAN-2017

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALTERNATİF BİR SİSTEM OLARAK
İSLAMİ FİNANS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed KALAYCI

Enstitü Anabilim Dalı: İktisat

Enstitü Bilimdalı: Ekonomi

Bu tez .../.../.... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muhammed KALAYCI

26 Nisan 2017

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, günümüz finansal sistemi ve İslami finans sisteminin araç, amaç ve kapsamı anlatılmaya çalışılmış; rasyonel kararlar alması beklenen bireylerin davranışları ile inançları doğrultusunda kararlar alan bireyler arasında nasıl farklar olacağı ve bu farklılıkların bireysel hayat standartlarına, toplumsal düzene, sosyal hayata ne boyutta değerler katabileceği araştırılmıştır. Bu araştırma, klasik finans sistemiyle kurulan kapitalist düzenin aksine İslami finans ritüelleriyle hayatı daha kolay, adil, sosyal ve huzurlu kılma yollarını Kur'an ayetleri ve hadislerden destek alarak açıklamaya çalışmıştır. Kur'an-ı Kerim'in yol göstericiliğinden hareketle daha barışçıl, eşit, şeffaf ve huzurlu bir iktisadi nizam kurulabileceği inancıyla günümüz finans sistemine getirilebilecek en iyi alternatifin İslami finans sistemi olduğu kanaati kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Öncelikle tez konusu seçimimde isteklerimi de göz önünde bulundurarak bana yardımcı olan, tez çalışmasının planlanması, araştırılması ve yürütülmesinde ilgi ve desteğini esirgemeyen, hayatıma kattığı değeri asla unutmayacağım saygıdeğer danışman hocam; Yard. Doç. Dr. Rabia AKTAŞ'a, fedakârlıkları ve sabrıyla en büyük destekçim olan ve her koşulda kolaylık sağlayarak huzurlu bir çalışma ortamı sunan sevgili eşime, maddi ve manevi hiçbir zaman desteklerini esirgmeden bugünlere gelmemi sağlayan, haklarını asla ödeyemeyeceğim kıymetli anne ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

Muhammed Kalaycı

26 Nisan 2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
TABLolar LİSTESİ	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: GÜNÜMÜZDE GEÇERLİ OLAN FİNANSAL SİSTEM	4
1.1.Finansal Sistemin Tanımı ve Yapısı	4
1.2.Finansal Sistemin Amacı ve Önemi.....	5
1.3.Finansal Sistemin İşleyişi	6
1.3.1. Doğrudan Finansman	7
1.3.2. Dolaylı Finansman	7
1.4.Finansal Sistemin Fonksiyonları	7
1.4.1. Tasarruf Hacmini Arttırma Fonksiyon	8
1.4.2. Ödeme Fonksiyonu	8
1.4.3. Likidite Fonksiyonu	9
1.4.4. Kredi Fonksiyonu	9
1.4.5. Servet Biriktirme Fonksiyonu	9
1.4.6. Politika Oluşturma Fonksiyonu.....	9
1.4.7. Risk Yönetimi ve Kontrolü Fonksiyonu	10
1.4.8. Enformasyon Fonksiyonu	10
1.5.Finansal Sistemde Piyasa Çeşitleri	10
1.6.Finansal Piyasa Araçları	12
1.6.1. Para Piyasası Araçları.....	12
1.6.1.1.Hazine Bonoları	12
1.6.1.2.Finansman Bonosu	12
1.6.1.3.Eurobonolar (Eurobonds)	12
1.6.1.4.Çek	13
1.6.1.5.Repo (Geri Satım Alım Anlaşması)	13
1.6.1.6.Ciro Edilebilir Mevduat Sertifikaları	13
1.6.1.7.Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	14

1.6.2. Sermaye Piyasası Araçları.....	14
1.6.2.1.Tahviller	14
1.6.2.2.Hisse Senetleri.....	15
1.6.3. Para ve Sermaye Piyasaları Arasındaki İlişki	16
1.7.Finansal Sistemde Faizin Rolü ve Önemi	17
BÖLÜM 2: İSLAMİ FİNANSIN TANIMI ARAÇLARI ve TEMEL ÖZELLİKLERİ	20
2.1. İslami Finans Nedir?	20
2.2.İslami Finansın Araçları	21
2.2.1. Murabaha	22
2.2.2. Mudarabe.....	24
2.2.3. Müşareke	25
2.2.3.1.Normal Müşareke.....	26
2.2.3.2.Azalan Müşareke.....	26
2.2.4. İcara.....	26
2.2.5. Selem.....	27
2.2.6. İstisna	28
2.2.7. Sukuk.....	29
2.2.8. Karz-ı Hasen.....	32
2.2.9. Teverruk	32
2.3.İslami Finansın Temel Özellikleri.....	33
2.3.1. İslami Finansın Ekonomik Prensipleri	33
2.3.2. İslami Finansın Temel Yasakları.....	34
2.3.2.1. Faiz Yasağı.....	34
2.3.2.2. Garar (Belirsizlik) Yasağı	37
2.3.2.3. Spekülasyon Yasağı	38
2.3.2.4. Şans Oyunları ve Kumar Yasağı.....	39
BÖLÜM 3: İSLAMİ FİNANSIN EKONOMİK HAYAT, TOPLUMSAL DÜZEN VE İNSAN DAVRANIŞLARINA ETKİLERİ	41
3.1. İslam'da Ekonomik Hayat	44
3.1.1. Sosyal Adaletin Sağlanması	44

3.1.2. Adil Gelir ve Servet Dağılımının Sağlanması.....	46
3.2.İslam'da Toplumsal Düzen	49
3.2.1. Karşılıklı Dayanışma ve Sosyal Yardımlaşma.....	50
3.2.2. Barış ve Sosyal Güvenlik Anlayışı.....	52
3.3.İslami Hayatta İnsan Davranışları.....	53
3.3.1. Rasyonel İnsan-Müslüman İnsan Karşılaştırması.....	54
3.3.2. Ahlaki Değerlere Sahip Olma	55
3.3.3. Dürüst ve Adaletli Çalışma Anlayışı.....	59
SONUÇ.....	62
KAYNAKÇA	65

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Para ve Sermaye Piyasaları Arasındaki Farklar.....	17
Tablo 2: Sukuk ve Klasik Tahvil Arasındaki Farklar.....	31

Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Alternatif Bir Sistem Olarak İslami Finans	
Tezin Yazarı: Muhammed KALAYCI Danışman: Yard. Doç. Dr. Rabia AKTAŞ	
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı: XI (ön kısım) + 72 (tez)
Anabilimdalı: İktisat	Bilimdalı: Ekonomi
<p>Bu çalışmada ekonomik hayatın temel yapı taşı olan finans sisteminin tanımı, amacı ve araçları incelenmiş, günümüz finans sisteminin nasıl işlediği, hangi araçları kullandığı anlatılmıştır. Ardından klasik finans sistemine alternatif olacağını düşündüğümüz İslami finans sisteminin tanımı, amacı ve ne tür araçlara sahip olduğu ele alınmıştır.</p> <p>Günümüz finans sisteminde faizin yeri ve önemine dikkat çekilmiş ve İslami finansın başta faiz olmak üzere temel yasakları belirtilerek klasik finans sisteminin aksayan yönlerine ne tür alternatifler yerleştirilebileceği tartışılmıştır.</p> <p>Ayrıca Kur'an ayetleri ve hadislerden de yardım alınmıştır. İslami finansın neden günümüzde bir ihtiyaç haline geldiğine değinilmiş, sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın, toplumsal düzenin ve adil gelir dağılımının tesisinin İslam dinince ne denli önemli olduğu aktarılmıştır.</p> <p>Günümüz finans sisteminin temelini oluşturan rasyonel insan modeli (homo economicus) ile iktisadi nizamın İslam dini çerçevesinde kurulmasını hedefleyen Müslüman insan modelinin karşılaştırması yapılmıştır. Rasyonel insan ile Müslüman insan arasında ne tür farklar vardır, karar mekanizmaları nasıl çalışmaktadır gibi soruların cevabı aranmıştır.</p>	
Anahtar kelimeler: Finans, Ekonomi, İslami Finans	

Yalova University Insitute of Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: Islamic Finance As An Alternative System	
Thesis Author: Muhammed KALAYCI Advisor: Yard. Doç. Dr. Rabia AKTAŞ	
Date of Acceptance:	Total Number of Pages: XI (pre text) + 72 (main body)
Department: Economics	Field of Study: Economics
<p>In this study, definition, purpose and means of financial system that establishes the building stones of economical world is analysed and the way that modern-day financial system works and the means that are being used is explained. Then, definition, purpose and the kind of means that Islamic financial system has, which is expected to be an alternative to classical economics, are adressed.</p> <p>The role and importance that interest holds in modern-day financial system is pointed out and by specifying main prohibitions of Islamic finance, notably interest, the kind of alternatives that can replace failing components of classical finance is discussded.</p> <p>Furthermore, guidance of Koran verses and hadiths are refered. The reason why Islamic finance has become a nececity nowadays is mentioned and how much of an importance Islam places on establishing social solidarity and cooperation; social order and fair income distribution, is conveyed.</p> <p>A comparison between rational human model, also known as “homo economicus” that forms the foundations of the modern-day financial system and the Muslim human model that wishes a financial system that is build whitin the scope of Islamic religion, is done. Answers for questions like “What are the differences between the rational human and the islamic human”, “How do the decision-making mechanism for these two work” are looked for.</p>	
Keys Words: Finance, Economics, Islamic Finance	

GİRİŞ

İlk çağlardan bugüne uzanan tarihsel süreçte toplumlar, edindikleri tecrübeler ile birlikte yaşama kuralları oluşturmuş, bu kurallara riayet ederek bireylerin toplum içinde yaşamlarını sürdürebilme gayesini gütmüşlerdir. Ekonomik yapı bu sürdürülebilirliğin en önemli unsurudur. Ekonomik yapıyı toplum içerisinde dengeleyecek, düzenleyecek, denetleyecek sosyal, kültürel, ahlaki, dini ve hukuki sistemlerin güçlü bir temele dayandırılması gerekmektedir.

Kaynakların kıt, isteklerin ise sınırsız olduğu varsayımına dayanan klasik finans sistemi insanları “hırs” güdüsüyle motive etmektedir. Ancak ekonomik büyümeye, istihdama, sosyal kültürel gelişime katkı sağlayabileceği düşünülen hırsın kontrol altına alınamayışının bu ekonomik olgulara zarar verebileceği görüşü hâkimdir. Kişisel tatminin ön planda tutulduğu, çıkarların ön plana alınarak ekonomik aksiyonların benmerkezci anlayışla alınmasını mantıklı bulan bir ekonomik sistemde hırs olgusunun kontrol altına alınabileceği düşünülemez.

Günümüz finans sisteminin hâkimiyetinde olan kapitalizm, hırs ve bencillik duygularının en çıplak haliyle gözler önüne serildiği alanların başında gelmektedir. Yukarıda saydığımız temellere dayandırılmadan, bir araç olmaktan çıkartılarak amaç haline getirilen ekonomik yapı; insanların ve o insanlardan oluşan toplumların yaşantısına zarar vererek sisteme yeni bir bakış açısı ihtiyacı doğurmuştur. Bu açıdan bakıldığında gelir dağılımının adaletsizliği, eşitliğin temin edilemeyeişi, zihinlerde oluşturulan “daha çok”, “en iyi” arzusuyla hırs olgusunun sınırsızlaştırılması günümüz sistemine bir alternatif sunmanın kaçınılmaz olduğunun göstergesidir.

Hâlihazırda kullanılmaya devam edilen finans sisteminin bu aksayan yönlerine çözüm arayışı olarak getirilen İslami finans şu anki uygulanabilirliği ile var olan tüm finansal sorunları ortadan kaldıracak gelişmişliğe sahip değildir. Ancak İslami finans gerek misyon ve vizyonu ile gerekse getirdiği ilkelerin temel prensiplerinden anlaşılacağı üzere aşırı hırs duygusundan uzak, aldatmanın belirli kurallarla kesinlikle yasaklandığı, toplumda refah seviyesini eşitleme gayesindedir. Bununla beraber İslami finans, gelir dağılımı tesisi ve sosyal ilişkilerin şeffaf olarak kurulduğu bir yapı kurulmasını ve bu

çerçevede finansal yapının toplumu ayırttığı, çatlakların ve kopmaların yaşandığı beşeri ilişkilerin düzenlenmesini amaçlayan araçlar ve kurallar içermektedir.

İslam dini, kuralları itibariyle hayatın her alanında insanların hayatını kolaylaştıran, adaletin tesisini gerçekleştiren, toplum içerisinde sosyal dayanışmanın teminini kolaylaştıran bir yapıya sahiptir. Ekonomik yapının İslamlaştırılmasında Kur'an ayetleri ve hadislerin hayata uygulanışı en önemli rolü oynayarak, temin edilmek istenen yapının temelini oluşturmaktadır. Bu temelin hazırlanmasını sağlayan Kur'an ayetleri ve bu ayetlerin tefsirleri ilerleyen bölümlerde açıklanmaktadır.

İslami finansın günümüz finans sistemine bir alternatif oluşturulmasının en önemli nedenleri arasında İslam dininin getirdiği yasaklar yer almaktadır. Bu yasakların en başında faiz yasağı bulunmaktadır. Günümüz ekonomisinin en temel yapı taşı faizdir. Kapitalist sistemin kalbi olan faiz özellikle kriz dönemlerinde müdahale edilerek ekonominin seyrini değiştirebilmektedir. Faizin günümüz finans sistemindeki yeri ve önemi ile İslami finans sistemi içerisinde yasaklanma nedeni ilerleyen bölümlerde açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı, günümüz finans sisteminin işlerliğini kaybetmesi, gelir dağılımı adaletsizliğine neden olması, sosyal ve ekonomik adaletin sağlanamaması gibi nedenlerle bir alternatife ihtiyaç duyduğuna olan inancımızın anlatılmaya çalışılmasıdır. Bu alternatifin İslam inancı kurallarıyla günümüz sorunlarına çözüm olabilecek alternatif ürünler geliştirilebilecek finansal bir yapının tesisi olduğu inancındayız. Günümüz finans sisteminde uygulanan ancak toplumu oluşturan bireyler arasında hoşnutsuzluğa yol açan, ekonomik olumsuzlukların yanı sıra sosyal ve toplumsal huzursuzluklara sebep olan yöntem ve araçlar İslami finans çerçevesinde yasaklanarak yerine alternatif yöntemler geliştirilebileceği düşüncesini taşımaktayız.

Klasik finans sisteminin temelinde yatan rasyonel insan modeli, davranışlarına menfaatleri doğrultusunda yön veren, kalp ve ruh dünyası olmayan kâr esasına göre hareket eden bir model olarak tanımlanmaktadır. Rasyonel insan menfaatleri doğrultusunda hareket eder ve kazancın ahlaki veya meşru olmasıyla ilgilenmez. Onun için kârın maksimum olması önemlidir. Ancak İslami finans kanalıyla çizilmek istenen müslüman insan portresi rasyonel insana göre farklılık göstermektedir. Müslüman insanı rasyonel insandan ayıran özelliklerden bir tanesi; müslüman insanın davranışlarını sadece

menfaatlerine göre uygulamamasıdır. Aradaki fark, İslam dininin emirlerinin yerine getirilerek hareket edilmesi esasına dayanmaktadır. İslam dini kazancın meşru ve ahlaki yollarla sağlanmasını emretmektedir. Bu temel noktada iki model birbirinden ayrılmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde günümüz finansal sisteminin tanımı amacı ve araçları araştırılmış ve sistemin işleyişi anlatılmıştır. Aynı zamanda günümüz finans sisteminin temel taşı olan faizin rolü ve önemine değinilmiştir. Finansal sistemin nasıl işlediği, hangi araçlar kullanıldığı özetlenmiş ve sistemin aksayan yönlerinin neler olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise alternatif olarak sunulmak istenen İslami finansın tanımı yapılmış, amacı, araçları araştırılarak nasıl bir sistem olduğu anlatılmıştır. Gelişmekte olan bir sistem olarak İslami finans nasıl bir yapıya sahiptir, özellikleri ve yasakları nelerdir, temel olarak neler getirilmek istenmektedir gibi sorulara yanıtlar aranmıştır. Bu bölümde İslami finans araçlarının açıklamalarından yola çıkarak klasik finans sisteminin araçlarına alternatif olacak olan araçlar incelenmiştir. Yine İslami finansın getirmiş olduğu yasaklar Kur'an ayetleri ve hadislerin açıklamasıyla desteklenerek neden yasaklandığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise İslami finansın ekonomik hayata, toplumsal düzene, insan davranışlarına ne gibi yenilikler getirebileceği tartışılmıştır. Klasik finans sisteminde rasyonel olması beklenen insan modeline karşılık, İslami finans ile İslami kurallara göre yaşantısını sürdüren Müslüman insan modeli karşılaştırılmıştır. Son olarak da İslam dininin getirdiği emir ve yasaklarla toplumsal düzenin temini, toplumu oluşturan bireylerin refah maksimizasyonu gayesinin üzerinde durulmuştur.

BÖLÜM 1: GÜNÜMÜZDE GEÇERLİ OLAN FİNANSAL SİSTEM

İlk çağlardan bugüne kadar ekonomi, hayatın en önemli akışını oluşturmuştur. Üretim-tüketim ilişkisiyle gerçekleşen ekonomi, toplumların oluşum şekilleri, genel ahlâk kuralları, coğrafi şartlar gibi faktörlere göre çeşitlilik göstermiş ve ekonomik sistemi doğurmuştur. Paranın icadı milat sayılacak olursa milattan öncesi mübadele yoluyla ve sonrası da değerli maden vb. araçlarla ekonomik hayat serüveni devam etmiş, kâr güdüsüyle birçok farklı ekonomik yapı, model, sistem denenmiş ve kullanılmıştır.

Kullanılan her sistem geçerli olan dönemin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olsa da bireysel ve toplumsal anlamda her kesimin inanç sistemiyle tam uyumlu olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Yaşadığımız dünyanın ekonomik koşulları ve finansal ihtiyaçları günümüz finansal sisteminin uygulamada olmasını gerektirse de, temelinde faiz olgusu yerleşmiş olduğundan İslam inancı ile bağdaşmamaktadır. Müslümanların ekonomiden ve finansal hayattan soyutlanmaları imkânsız ve de gereksiz olduğundan bu kesimin de ihtiyaçlarını karşılayacak ve dinin emirlerine karşı gelmeden ekonomik hayatlarını sürdürebilecekleri bir finansal sistemin dizayn edilmesine ihtiyaç vardır. Sistemi dizayn edebilmek için öncelikle günümüzde geçerli olan finansal sistemi iyi analiz etmek gerekmektedir.

1.1. Finansal Sistemin Tanımı ve Yapısı

Finansal sistem fon arz edenler ve fon talep edenler arasındaki köprüyü kuran, bireysel tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesini mümkün kılan, bireyler, firmalar ve devlet gibi unsurları ve kendi yasal düzenlemeleri olan büyük bir mekanizmadır.

Bir ekonomide finansal sistem; belirli kişi ve kurumların, piyasaların, araçların ve organizasyonların, beraberce çeşitli fonksiyonları yerine getirmek üzere bir araya gelmeleri sonucunda oluşan bir bütündür. Tasarrufların yatırımlara aktarılması işlevi finansal sistem aracılığıyla gerçekleşmektedir (Afşar, 2007: 188).

Finansal sistem genel olarak finansal piyasalar (tahvil ve bono piyasaları) ve finansal araçlardan (bankalar, sigorta şirketleri, sosyal güvenlik kuruluşları) oluşur. Bir finansal sistemin fon kaynağı yurtiçi tasarruflar ile ülkeye aktarılan yurtdışı tasarruflardan (dış borçlardan) oluşur. Sisteme giren bu fonlar, yine bireyler, şirketler ve kamuya sunulur.

Dolayısı ile fon arz edenler (tasarrufçu) ile fon talep edenler (kredi alanlar) olarak iki grup ortaya çıkar (Öçal ve Çolak, 1999: 19).

Ülkelere göre farklılık arz eden finansal sistemin yapısını aşağıdaki beş temel unsurla ifade edebiliriz (Alkan, 2015: 21).

- a) Tasarruf Sahipleri: Piyasanın fon açığını kapatmak üzere fon arz eden taraftır. Hane halkı, özel kurumlar, kamu kurumları, sosyal güvenlik kurumları örnek olarak gösterilebilir.
- b) Yatırımcılar: Fon açığı bulunan ve bu açığı gidermek üzere fon talebinde bulunan taraftır. Müteşebbisler, kamu kurumları, krediye ihtiyaç duyan bireyler.
- c) Finansal Araçlar: Fon arz edenin elinde bulunan satın alma gücünün fon talep eden girişimciye ya da tüketiciye aktarmayı sağlayan araçlardır.
- d) Aracı Kurum ve Kuruluşlar: Fon arz edenler ile fon talep edenlerin karşılaştığı, kurum ve kuruluşlardır. Yatırım ortaklıkları, yatırım danışmanlığı şirketleri, aracı kurumlar örnek gösterilebilir.
- e) Hukuki Düzen ve İdari Denetim: Piyasada istikrarın sağlanması, işlemlerin etkili ve verimli şekilde işlemesi için yer almış kurumların bütün işlemlerini düzenlemekle sorumlu denetim birimleri ve kurallar bütünüdür.

1.2. Finansal Sistemin Amacı ve Önemi

Finansal sistemin temel amacı, fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi gibi olumsuz sonuçları meydana getirmeyecek şekilde, ekonominin çeşitli sektörlerine maksimum kaynak kullanımı sağlayacak fonların temin edilmesidir. Bu amaçlar çerçevesinde finansal sistem fon akışını düzenlerken aynı zamanda diğer ekonomik göstergeleri de etkilemektedir. Piyasa ekonomisinde piyasaların gereksinim duyduğu fonların tasarruf sahiplerinden, fon açığı olanlara akışını sağlayan finansal sistemin etkinliği arttıkça yatırımlar ve endüstriyel gelişmenin artacağı unutulmamalıdır. Bu bağlamda finansal sistem temel ekonomik göstergelerin de belirleyicisidir (Alkan, 2015: 17). Ekonomide gelişme olgusu her dönemde ilgi çekici bir konu olmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için çeşitli gelişme modelleri ileri sürülmüş, büyümenin ana etkeni olarak da sermaye birikimi gösterilmiştir. Buna göre mevcut kaynakların bir kısmı yeni yatırımlara yöneltilirse daha fazla sermaye biriktirilecek ve bu da üretkenliği arttıracığı için gelirden artışa yol açacaktır. Ancak gelişmemiş ülkelerde kaynak sorunu olduğundan bu koşulla

gelişme teorisi “fakirlik döngüsü” ne dönüşmektedir. Finansal sistemin önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü gelişmekte olan ülkeler dış yardım olmadan ihtiyaçları olan yeni kaynakları bulamadıklarından var olan kaynakları daha etkin kullanmak yoluyla üretkenliği artırmaları daha akılcı bir yaklaşım olarak gözükmektedir.

Üretkenliğin artırılması için de öne sürülen teori finansal gelişme ve liberalleşmedir. Finansal gelişme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişki Adam Smith’ ten beri ekonomistlerin ilgisini çekmiştir. Liberalleşme yanlısı ekonomistlerin bu mekanizmadaki “görünmez el”i finansal sistemin kendisidir. Her şeyden önce finansal kesimin serbestleşmesi faiz oranlarını, sonuç olarak da getirileri artıracığından tasarruflar atıl formlardan çıkıp finansal sisteme kazandırılacaktır. Böylece de yatırım fırsatları için kullanılabilir kaynaklar oluşacak, daha da önemlisi bu kaynaklar en kârlı yatırım olanaklarında değerlendirilecektir. Çünkü bu kaynakların toplanması ve ödünç verilmesi işlemine aracılık eden kurumların kaynakları en etkin kullanımı sağlayacak yatırımda değerlendirecekleri varsayılmaktadır. Böylece kaynaklar verimsiz ya da atıl alanlardan çekilerek en iyi şekilde kullanıldığından toplam yatırımların verimliliği, dolayısıyla da gelir artacaktır (Dumrul, 2010: 11).

1.3. Finansal Sistemin İşleyişi

Finansal sistem, bir ekonomide fon talep edenlerle fon arz edenleri karşılaştıran, ilgili fon transferinin gerçekleşmesini mümkün kılan sistemdir. Başka bir ifadeyle, finansal sistemde olup-biten tüm hadise, fonların karşılıklı olarak aktarılmasıdır. Ancak bu fon aktarım mekanizması o kadar kolay bir iş olmadığı için, düzgün işleyen bir finansal sisteme çok ihtiyaç duyulur. Sistemin bir tarafında tasarruf sahipleri ya da ödünç verenler, diğer tarafında ise borçlular ya da fon kullananlar yer almaktadır. Bir ekonomide tasarruf sahiplerini firmalar, devletler ve gelirleri tüketim harcamalarını aşan yurt içinden ve yurt dışından kişiler oluşturur. Diğer taraftan, fon kullananlar ya da borçlular ise kamu harcamalarını finanse etmek isteyen devletten, yabancı yatırımcılardan, tüketim harcamalarını finanse etmek isteyen bireylerden ve yatırım harcamalarını finanse etmek isteyen firmalardan oluşur. Sistemde yer alan üç temel ekonomik birim olan birey, firma ve devlet ile yabancı yatırımcılar, finansal sistemin sacayaklarını oluşturur. Yani, finansal piyasalarda ekonomik aktörler hem alacaklı hem borçlu konumda olabilirler (Erdem, 2008: 50).

1.3.1. Doğrudan Finansman

Doğrudan finansman sisteminde, fon talep edenlerle (menkul kıymet arz edenler) fon arz edenler (menkul kıymet talep edenler), finansal araçlar kanalıyla karşı karşıya gelmektedirler. Fon arz edenler, ihraççının çıkarttığı menkul kıymet (hisse senedi, tahvil, finansman bonosu, varlığa dayalı menkul kıymet vb.) karşılığında fonlarını ihraççıya aktarmaktadır(kaynaklarının kullanımını en azından bir süreliğine devretmektedirler). İlişki, ihraççı ile o menkul kıymeti alan arasında ortaya çıkmaktadır. Çok genel anlamıyla ilişki, hisse senedinde olduğu gibi ya ortaklık olarak ya da tahvilde olduğu gibi borçluluk-alacaklılık şeklinde ortaya çıkmaktadır. Taraflar, aracı kurumlar tarafından karşılaştırılmış olsalar da örneğin tahvilde olduğu gibi borçlu firmadır, alacaklı olan da tahvil sahibidir. Menkul kıymet sahibiyle, o kıymeti ihraç eden şirket arasındaki ilişki doğrudandır ve taraflar birbirlerine karşı sorumludurlar. Bu nedenle de bu tür piyasalara doğrudan finansman piyasaları denmektedir (Soydemir ve Akyüz, 2015: 33).

1.3.2. Dolaylı Finansman

Fon gereksinimi olanlar gereksinim duydukları fonları doğrudan fon fazlası olanlardan almak yerine finansal aracı adı verilen kuruluşlardan temin ederler. Finansal aracılar, fon transferi sürecini önemli ölçüde etkinleştirmektedir. Doğrudan finansman yapılacak piyasaların bulunamadığı ya da etkin olmadığı ekonomik sistemlerde, fon gereksinimi olanların kendilerine fon sağlayacak fon fazlası olanlara ulaşması ve pek çok fon fazlası ile sağlayacağı fon için fiyat pazarlığı yapılması son derece güçtür. Ayrıca şirketlerin gereksinim duydukları fonların halkın küçük bireysel tasarrufların karşılayamayacağı ölçüde büyük olduğu unutulmamalıdır (Tunay, 2015: 49).

1.4. Finansal Sistemin Fonksiyonları

Finansal sistem, finans piyasalarında faiz oranları ve fonların hareketliliğini anlamak ve analiz etmek için temel bir fikir verir. Finansal piyasalarda kullanılan enstrümanlar finansal varlıklardır. Reel veya somut varlıklardan farklı olarak finansal varlıklar diğer ekonomik üniteler üzerinde bir hakkın olduğunu gösteren bir kâğıttır. Finansal varlıklar daha ziyade değer ölçüsü olarak tutulurlar (Bayraktar, 1999: 7).

Ekonomik kalkınmanın sağlanmasında finansal sistemin yer bulması iktisat yazınında tartışmalara neden olmuş, bu tartışmalar da finansal sistemin işlerliğini ve

fonksiyonlarının geçerliliğini anlamaya olan ihtiyacı ortaya koymuştur. Finansal sistemin ekonomik hayattaki rolü üzerine yapılan teorik çalışmalar, finansal sistemde uygulanan politikalardaki değişim ile yakından ilişkilidir.

Günümüzde finansal sistemin iktisadi kalkınma sürecinde kabul gören fonksiyonları şöyle sıralanabilir:

1.4.1. Tasarruf Hacmini Arttırma Fonksiyonu

Finansal sistemin işlevlerinden birisi ekonomik tasarruf ve bu bağlamda yatırım düzeyinin yükseltilmesidir. Bireylerin herhangi bir finansal aksiyon almadan ellerinde tuttıkları fonların ekonomik işleyiş içerisine çekilmesi hedefi de yatırım düzeyinin arttırılmasında önemli bir etkidir. Ekonomik gelişmenin ana belirleyicisini ekonomide tasarruf hacminin büyüklüğü oluşturmaktadır. Oysa ekonomik yaşama kanalize edilmemiş, atıl durumda olan (gömülenmiş), birikimlerin makroekonomik anlamda tasarruf niteliği yoktur. Finansal sistem atıl, dağınık ve küçük birikimlerin istikrarlı ve geniş tabanlı bir finans havuzunda bir araya getirilip biriktirilmesine ve fon arzının genişlemesine olanak sağlarlar. Bunun sonucunda fonların elde edilmesi, kullanılması ve makro düzeyde daha geniş bir alana yaygınlaştırılması imkânı ortaya çıkar. Bir ekonomide tasarruf düzeyinin artışı, üretken yatırımları artırması bağlamında, ekonomik büyümenin temel belirleyicisidir. Fonların ekonomiye kazandırılması sonucu aynı zamanda, fonlardan yararlanmak isteyenler için alternatif olanak yaratılmaktadır. Bu anlamda hem fon sunucular, hem de fon talep edenler için piyasadan yararlanma olanakları artmaktadır (Sönmez, 2015: 19).

1.4.2. Ödeme Fonksiyonu

Ödeme fonksiyonunu oluşturan para ve benzeri ürünlerin varlığı finansal sisteme işlerlik kazandırmaktadır. Zira bu ürünler olmasaydı piyasada takas usulü ile alış veriş devam edecekti. Mikro anlamda takas usulünün herhangi bir sorun teşkil etmemesi söz konusu olabilir. Ancak global ticaretin işleyişinde takas usulüyle çalışmanın imkansız olacağını söylemek yanlış sayılmayacaktır. Bu vesileyle ödeme fonksiyonu günlük işlemlerin gerçekleşmesinde kolaylık sağlayan önemli bir fonksiyondur. Banka çekleri veya kredi kartları ödeme fonksiyonu olarak günümüz alış veriş ilişkilerinde önemli bir yer edinmiştir. Aynı şekilde sanal ortamlardan yapılabilen alış verişlerde de ödeme

fonksiyonlarının sağladığı değişim ilişkileri hızlı ve güvenilir imkânlar sağlamaktadır (Sönmez, 2015: 19).

1.4.3. Likidite Fonksiyonu

Finansal piyasalar tasarruf sahiplerine tasarruflarını değerlendirirken likidite sağlayacak finansal araçlar sunmaktadır. Örneğin; tasarruflar para olarak tutulsa hem paranın getirisi düşük olacak hem de enflasyonun etkisi ile tasarrufların değeri düşecektir. Tasarruflar ev, araba vs. varlıklara yatırıldığında ise likidite imkânları son derece sınırlı olacaktır. Öyleyse finansal sistem tasarruflara hem yüksek getiri sağlarken diğer yandan da likiditelerini düşmesini engellemektedir (Sönmez, 2015: 19).

1.4.4. Kredi Fonksiyonu

Girişimcilerin kendi tasarrufları ekonomiler için gerekli olan yatırımları yapmaya çoğu zaman yeterli olmaz. Kabiliyetleri dahilinde yüksek meblağlardaki yatırımlar için finansal sistemin sunduğu kredilere ihtiyaçları vardır. Bu krediler ekonomilerde yatırımların sürdürülebilmesi için hayati öneme sahiptirler (Sönmez, 2015: 19).

1.4.5. Servet Biriktirme Fonksiyonu

Servet oluşturmak isteyen insanlar gelirlerini biriktirmek suretiyle bu hedefe ulaşabilirler. Servet biriktirme fonksiyonuna konu araçlar koruma, saklama gibi problemlerin ortadan kalktığı, güvenilir ve likidite açısından gayrimenkul, araç vb. varlıklara göre daha fonksiyonel finansal araçlardır. Toplumu oluşturan bireyler de böylece servetlerini finansal sistem araçlarıyla daha kolay bir şekilde güvenilir olarak biriktirebilirler (Sönmez, 2015: 19).

Bunlarla birlikte belirtilebilecek diğer fonksiyonlar da şu şekildedir:

1.4.6. Politika Oluşturma Fonksiyonu

Devletin belirli amaçlara ulaşabilmesi amacıyla kararlar alması iktisat politikasını oluşturur. Ekonomik büyüme, istikrar, istihdamın artırılması hedefleriyle belirlenen iktisat politikaları, hükümetlerin bir takım önlemler alması, yasa değişikliğine gidilmesi gibi durumlar gerektirebilir. Hükümetler, finansal yapı içerisinde döviz kurları, faiz oranları gibi değişkenleri belirli kanun ve yasal düzenlemelerle politika oluşturmak için

kullanabilirler. Bu değişkenlerin de finansal sistemin birer unsuru olması, iktisat politikalarının yürütülmesinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (Afşar vd. 2012: 10-13).

1.4.7. Risk Yönetimi ve Kontrolü Fonksiyonu

Risk, alınan bir kararın neticesinde gerçekleşebilecek olan kaybetme ihtimalinin karşılığı olarak bilinmektedir. Finans sistemi çerçevesinden bakıldığında risk getirinin beklenen ve gerçekleşen hali arasındaki farkı göstermektedir. Yatırımlar için de bakılacak olursa kaybetme ihtimali, yani riski her zaman söz konusudur. Finansal anlamda riskin tamamen ortadan kaldırılması söz konusu olmamakla birlikte varlığı riskten korumayı da gerektirmektedir. Bu sebeple risk yönetimi ve riskin kontrolü devreye girmektedir. Finansal sistem de bu olanağın sağlanması hususunda rol üslenen fonksiyonun işlerlik kazanmasına yardımcı olmaktadır. Risk yönetimini kolaylaştırmak amacıyla uygun araçlar sunan finansal sistem riskin dağıtımını sağlamaktadır (Afşar vd. 2012: 10-13).

1.4.8. Enformasyon Fonksiyonu

Enformasyon sağlama ve ilgililere bu enformasyonun etkin olarak dağıtımını gerçekleştirmek finansal sistemin bir diğer işlevidir. Bununla birlikte finansal sistem, borçlanmak isteyenler ve farklı finansal varlıkların kazanımlarına dair beklentiler hakkında enformasyon sağlayabilmeli ve bu dağıtımının gerçekleşmesini etkin bir biçimde yapabilmelidir (Afşar vd. 2012: 10-13).

1.5. Finansal Sistemde Piyasa Çeşitleri

Fon arz edenler ve fon talep edenlerin bir araya gelmesine vesile olan aracı kurumlar finansal piyasaları oluşturmaktadır. Ayrıca düzenleyici ve denetleyici kurumların da bu piyasaların önemli bir unsuru olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu piyasaların diğer önemli unsurları da borsalar, takas saklama kurumları, yatırımcı olan bağımsız denetim şirketleri, derecelendirme kurumları ve ekonomi basımıdır. Bu unsurlar fon arz ve talebinin karşılanması ve sürecin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlayan aracı kuruluşlardır (Sayılğan, 2004: 5).

Para piyasası bir yıldan az süreli olan finansal araçların piyasaya sürüldüğü ve işlem gören kısa süreli fon talebinin karşılandığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır.

Örgütlenmiş para piyasası bankalar piyasasıdır. Günlük veya aylık para ihtiyaçları, döviz ve devlet tahvili bu piyasaların ticari konularıdır. Örgütlenmemiş para piyasasında ise, mal yollayanın ve müşteri kredilerinin pazarlığı yapılır. Gelişmiş ekonomilerin sanayi işletmeleri arasında araya bankalar koyulmaksızın yapılan kısa süreli para ticaretini anlatır (Rodoplu, 1993: 10).

Sermaye piyasası ise bir yılı aşan orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasalardır. Bu piyasa uzun süreli fonlara aracılık eder. Para bulma araçları olarak da genellikle pay senedi ve tahvillerden yararlanır (Rodoplu, 1993: 10).

Birincil Piyasalar, finansal araçların ilk kez alıcısıyla bulunduğu piyasalara denir. Birincil piyasalarda temel finansal faaliyet, yatırım bankaları veya çıkarım araçları tarafından üstlenilen, kısa veya genellikle uzun vadeli borçlanma senetlerinin ve öz sermaye araçlarının piyasaya sürülmesi işlemidir. Birincil piyasalarda finansal varlıkları piyasaya sürecek olan şirket gerekli yasal izinleri alarak herhangi bir aracı kullanmadan doğrudan çıkarım yöntemiyle yatırımcılara ulaşabilir (Kocaman, 2004: 58).

Daha önce birincil pazara ihraç edilmiş finansal varlıkların, diğer bir ifade ile dolaşımda bulunan araçların alınıp satıldığı piyasalar da **ikincil piyasalardır**. İkincil piyasalardaki işlem hacmi işlem maliyetleri ile doğrudan ilgilidir. Fiziki el değiştirmenin araştırmanın ve bilgi edinmenin maliyeti yükseldiğinde ikincil pazarların hacmi daralır. İşlem maliyetleri birincil pazarlarda alıcı için düşük olup, genellikle satıcı bütün ihraç giderlerini ödemekte, ikincil pazarlarda ise bu maliyetler alıcı ve satıcı arasında paylaşılmaktadır (Aksoy ve Tanrıöven, 2007: 59).

Finansal piyasalar, özellikle de ikincil piyasalar iki şekilde örgütlenmiştir. Birincisi, menkul değer alıcılarının ve satıcılarının (veya onların temsilcilerinin) belirli bir kurumsal yapı içerisinde bir araya geldikleri ve alış-veriş yaptıkları örgütlü piyasalardır. İkincisi, örgütlü olmayan ya da tezgâh üstü piyasalar adı verilen; kurumsal bir çatı altında yapılmayan ve hatta günümüzde ilerleyen teknolojik olanaklara paralel şekilde alış-verişin merkezi bir yerde yapılmasına pek de gerek duyulmayan menkul değer pazarlarıdır. Genellikle, alıcı ve satıcılar telefon ya da bilgisayar bağlantıları ile önlerindeki terminallerden işlem yapmaktadırlar (Tunay, 2005: 50).

1.6. Finansal Piyasaların Araçları

Uluslararası finansal piyasalarda çok değişik araçlar mevcuttur. Bu araçları para piyasası araçları ve sermaye piyasası araçları olarak iki grupta ele alabiliriz. En yaygın sermaye piyasası araçları, tahviller, ipotek senetleri ve hisse senetleridir. Tahviller, şirketler ve kamu kuruluşları tarafından işlemlerini finanse etmek için ihraç edilen uzun vadeli borçlanma kâğıtlarıdır. İpotek senetleri ise gayrimenkul alımını finanse etmek için kullanılan menkul kıymetlerdir. Hisse senetleri ise, ihraç eden şirketteki kısmi mülkiyeti temsil eden belgelerdir. Vadeli olmadığı için, uzun vadeli olarak kabul edildiğinden, hisse senetleri de sermaye piyasası aracı olarak sınıflandırılmaktadır. Tahviller ve ipotek senetleri bir borcu temsil ederler ve faiz içerir; hisse senetleri ise bir mülkiyeti temsil etmektedir ve kâr payı içerir (Günel, 2012: 24).

1.6.1. Para Piyasası Araçları

Para piyasasında genellikle bir yıla kadar olan, bir diğer deyişle kısa vadeli fon arz ve talebiyle ilgili gereksinimler karşılanır. Para piyasasında vadelerin kısa olması nedeniyle piyasada alınıp satılan borç araçlarının arz fiyatlarında fazlaca dalgalanma olmaz. Dolayısıyla para piyasası araçlarının riski azdır. Belli başlı para piyasası araçları şöyledir:

1.6.1.1. Hazine Bonoları

Kısa vadeli bir borç aletidir. Vadeler 3-6-9 ay olmak üzere bir yılın altındadır. Üzerinde faiz kuponu yoktur. Ancak başlangıçta iskontolu olarak satıldığından fiilen bir faiz ödemesi söz konusudur (Parasız, 1994: 71).

1.6.1.2. Finansman Bonosu

Bankaların, firmaların ve özelleştirme kapsamına alınanlar dahil tüm Kamu İktisadi Teşebbüslerinin, yerel yönetimler ve bu yönetimlerle ilgili özel mevzuat uyarınca faaliyet gösteren kuruluş, idare ve işletmelerin kısa vadeli finansman sağlamak amacıyla çıkarmış oldukları borçlanma araçlarına finansman bonosu denilmektedir (Öztürk, 2011: 18).

1.6.1.3. Eurobonolar (Eurobonds)

Çıkaran ülkenin veya kuruluşun, kendi ulusal para birimi dışındaki bir para birimi üzerinden ihraç ettiği menkul kıymetlere ise eurobonolar adı verilmektedir. Fransız bir otomobil firması tarafından Amerikan doları üzerinden ihraç edilen ve Almanya'da satılan bonolar ya da Türk şirketi tarafından Euro üzerinden ihraç edilen ve Japonya'da satılan bonolar buna örnek gösterilebilir (Öztürk, 2011: 18).

1.6.1.4. Çek

Genel anlamda çek, para dolaşımını kolaylaştıran ve para yerine ödeme aracı olarak kullanılabilen kıymetli bir evraktır. Türk Ticaret Kanununa göre çek, kıymetli evrak olarak kambiyo senetlerinin içinde yer alan ve görüldüğünde ödenecek bir ödeme aracıdır. Bu nedenle çekte mevcut olan hak, çekten ayrı olarak ileri sürülemez ve başkalarına devredilemez. Bunun yanı sıra çek, belirli bir meblağın kayıtsız şartsız havalesini ihtiva eden bir ödeme aracıdır. Özel ödeme şartlarına tabidir. Bu koşullara uyulmazsa çek özelliğini kaybeder. Çek kural olarak emre yazılı bir senettir. Ancak nâma ve hâmiline yazılı olarak da düzenlenebilir (Günay, 2013: 61).

1.6.1.5. Repo (Geri Satım Alım Anlaşması)

Gelecekte belirlenen bir tarihte, belirlenen bir faiz oranı üzerinde tekrar satın alınması şartıyla tahvil satışı yapılması işlemine repo denilmektedir. Kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının karşılanması için ticari bankalar ve büyük ölçekli işletmeler bu yöntemde başvurabilmektedirler. İki haftadan daha kısa bir vadeye sahip olan bu para piyasası borçlanma aracı, 1969 yılından itibaren tüm dünyada oldukça yaygın olarak uygulanmaktadır. Hatta günümüzde bir günlüğüne ya da bir geceliğine uygulanan bu faiz oranına gecelik faiz oranı denilmektedir. Satın alan taraf için ihtiyaç duyulan fon temin edilmiş olup satın alan taraf için ise atıl olarak duran nakit fonlar yüksek getiri ile değerlendirilmiş olmaktadır. Ters repo ise bu işlemin tam tersine denilmektedir (Erdem, 2008: 50).

1.6.1.6. Ciro Edilebilir Mevduat Sertifikaları

Bir banka tarafından mevduat sahiplerine vadesi geldiğinde anapara artı faiz şeklinde ödemeli ve sabit vadeli para piyasası aracına ciro edilebilir mevduat sertifikası denilmektedir. Bu sertifikalar vadesi gelmeden ikincil piyasalarda kolaylıkla başkalarına satılabildiği için likiditesi gayet yüksektir ve ayrıca bankalar arasında ya da diğer

şirketlere fon aktarımında kullanıldığından hem finansal hem de finansal olmayan şirketler tarafından tutulabilmektedir. Son yıllarda Amerika’da para piyasasında en fazla işlem gören araçlar arasında yer almıştır (Erdem, 2008: 73).

1.6.1.7. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

Vadesinden önce paraya dönüştürülebilme imkânı olan varlığa dayalı menkul kıymetler, bankaların ve şirketlerin varlıklarını-alacaklarını karşılık göstererek çıkarmış oldukları araçlardır. Kredi veren veya kredili işlem yapan kurumların bu işlemde doğan alacak hakkını satması ve söz konusu alacağa bağlı olarak çıkartılan menkul değeri satın alan yatırımcılar tarafından finanse edilmesi işlemidir. Kısaca belirtmek gerekirse menkul kıymetleştirme, alacakların toplanarak oluşturulduğu alacak portföyünü menkul kıymete dönüştürülmesini ve yatırımcıya satışını kapsamaktadır (Erdem, 2008: 50).

1.6.2. Sermaye Piyasası Araçları

Sermaye piyasası, vadeleri 1-1,5 yıldan daha uzun olan menkul kıymetlerin alınıp satıldığı ve kredilerin verildiği piyasalara verilen isimdir. Bu piyasalarda uzun vadeli pay senedi, not ve tahvil geliri menkul kıymetler işlem görmektedir. Ayrıca para piyasasında olduğu gibi sermaye piyasasında da kredi faiz oranı ve likidite riski gibi riskler vardır. Bu risk ve likidite dereceleri birbirinden farklıdır ve değişkenlik göstermektedir (Parasız, 1994: 73).

1.6.2.1. Tahviller

Tahviller uzun vadeli borç senetleridir. Firmalar ve devletler tarafından dış finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla çıkartılmaktadır. Belirlenmiş bir dönem için belirli bir fonun, belirlenen bir faiz üzerinden kullanılması ve dönem sonunda tekrar veya başka bir ödeme şekliyle geri verilmesi gereken sabit getirili bir finansal araçtır. Türk ticaret kanunu (madde 420) tahvili; “Anonim şirketlerin ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkarttıkları borç senetlerine tahvil denir.” diye tanımlamıştır. Tanımda görüldüğü gibi, yasa tahvil çıkartma olanağını sadece anonim şirket statüsündeki işletmelere tanımıştır. Ayrıca özel yasalarla, anonim şirketler dışında bazı kamu tüzel kişilerinin de tahvil çıkartmalarına olanak sağlanmıştır (Canbaş ve Doğukan, 2012: 42).

Sermaye piyasası gelişmiş ülkelerde tahvil ihracı ile fon sağlanması sık başvurulan bir finansman yöntemidir. Bu durum, şirketlerin, tahvil ihracıyla finansmanı, banka kesiminden karşılamayan gereksinimleri için alternatif bir yol olarak görmelerinden ve ayrıca tahvil ihracını yararlı bulmalarından ileri gelmektedir. Tahvil ihracı, maliyetlerin düşmesine, vergilerden tasarruf edilmesine, enflasyon oranında gerçekleşecek herhangi bir değişiklikte anapara değerinin azalması gibi yararlar sağlamaktadır. Bununla birlikte ek olarak şu faydaları sağlamaktadır (Canbaş ve Doğukan, 2012: 42):

- Tahvil yoluyla finansman yönteminde likidite sorunu borç alan ve borç veren açısından oldukça hafifletilmiştir. İkincil pazarlarda tahvillerin istenildiğinde paraya dönüştürülmesi olanaklıdır.
- Taşıyana yazılı tahvillerin işletmenin ortakları tarafından satın alınması halinde, bunlar lehine bir vergiden kaçınma olanağı doğar.

1.6.2.2. Hisse Senetleri

Hisse senetleri, anonim şirketlerdeki hissedarlığı belgelendirmek ve hisseler üzerindeki yapılan hukuksal işlemleri kolaylaştırmak amacıyla çıkarılan ve hisseleri temsil eden senetlerdir.

Bir kıymetli evrak olan hisse senetleri bazı hususlarda özellik gösterir. Bu özellikleri şu şekilde belirtmek mümkündür (Öçal vd. 1997: 32).

- Hisse senetleri bildirici nitelikteki kıymetli evraktır. Bunun sonucu, senetteki şekil eksiklikleri, içerik noksanlıkları, çıkarılışındaki bazı durumlar senet daha ilk malikin elinde bulunduğu sürece önem arz etmez.
- Hisse senetleri bir alacak hakkını değil, hissedarlardan doğan hakları ihtiva eder. Bu nedenle hisse senetlerinin de kelimenin gerçek anlamıyla bir borçlusu bulunduğu söylenemez.

Hisse senetleri piyasalarının bir ülkenin ekonomik gelişiminde çok büyük katkıları vardır. Hisse senetleri dışındaki finansal araçlar işletmelere yalnız yabancı kaynak sağlarlar. Bununla birlikte, hisse senetleri piyasaları yolu ile şirketler önemli tutarda öz kaynak sağlarken, ülkeler de yurtdışı piyasalardan döviz sağlarlar. Başka bir perspektiften değerlendirecek olursak, yabancı kaynak borçlanma demektir ve şirketin finansman

riskini arttırır. Oysa öz kaynak yolu ile sermaye sağlandığında, şirketler faiz ödeme yükünden kurtulur ve finansman riskleri azalır (Aktaş, 2012: 14).

1.6.3. Para ve Sermaye Piyasaları Arasındaki İlişki

Para ve sermaye piyasalarını kesin çizgilerle birbirinden ayırmak zordur. Çünkü fon arz ve talep edenler, beklentilere, yapacakları yatırım, gelir ve risk konusundaki tutumlarına göre her iki piyasaya da girebilirler.

Para ve sermaye piyasaları iki ayrı piyasa olarak ayrılmalarına rağmen, bu piyasalar aşağıdaki sebeplerle birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır (Koyunoğlu, 1996: 20).

- Fon arz edenler, gelir oranlarına ve yatırım politikalarına bağlı olarak birikimlerini piyasalardan biri veya ikisine de yönlendirmeyi tercih edebilirler.
- Fon talep edenler ise bir ya da her iki piyasadan da fon aktarımı sağlayabilmektedirler.
- Bu iki piyasa arasında sürekli bir fon akışı mevcuttur. Devlet, tahvil ihraç ederken kısa vadeli bir borcun ödemesini gerçekleştirirken sermaye piyasasından para piyasasına fon aktarımı gerçekleştirmiş olmaktadır. Aynı şekilde uzun vadeli bir borcun ödenmesi gerçekleştirilirken de para piyasasından sermaye piyasasına fon aktarımı gerçekleştirilmiş olur.
- Bazı kurum ve kuruluşlar her iki piyasada da faaliyetlerini yürütürler. Örneğin, ticaret bankaları hem kısa vadeli kredi işlemleri ile para piyasasına, hem de orta ve uzun vadeli kredi işlemleri de sermaye piyasasına yönelik olarak faaliyet gösterirler.
- Bütün uzun vadeli menkul kıymetler sonunda kısa vadeli araçlar haline gelir.
- Para ve sermaye piyasalarındaki gelirler birbirleri ile yakından ilişkilidir. Para piyasasındaki kısa vadeli faiz hadleri yükseldiğinde, sermaye piyasalarında da uzun vadeli faiz hadlerinde bir yükselme görülür.

Para ve sermaye piyasaları arasındaki benzerlik yönünden ilişkileri yukarıda anlatılmıştır. Para ve sermaye piyasaları arasındaki farkları ise aşağıda gösterilen tablo ile özetleyebiliriz.

Tablo 1: Para ve Sermaye Piyasası Arasındaki Farklar

FARKLAR	PARA PİYASALARI	SERMAYE PİYASALARI
SÜRE	Kısa süreli arz ve talebin karşılaştığı piyasalardır.	Uzun süreli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasalardır.
İŞLEV	Geçici nitelikteki nakit sıkıntısının giderilmesi için başvurulur.	Sabit yatırım ve net işletme sermayesi gereksinimi için başvurulur.
KAYNAK	Devamlılık göstermeyen resmi, ticari ve vadesiz mevduattır.	Devamlılık gösteren gerçek tasarruflardır.
ARAÇ	Ticari senetler	Hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymetler
FAİZ	Kısa süreli olduğundan risk ve dolayısıyla faiz oranı düşüktür.	Uzun süreli olduğundan risk ve dolayısıyla faiz oranı yüksektir.
RİSK	Düşük	Yüksek
GETİRİ	Düşük	Yüksek

Kaynak: (Rodoplu, 1993: 13)

1.7. Finansal Sistemde Faizin Rolü ve Önemi

Faiz, çok eski tarihlerden beri bilinmekte, ona karşı farklı tavırlar alındığı görülmektedir. Faizi din ve ahlak açısından tahlil eden ilk çağ filozofları Aristo ve Eflatun onu çirkin bir kazanç olarak değerlendirmiş ve faizin zenginlerle fakirleri karşı karşıya getirerek devletin selametini tehlikeye atabileceğini savunmuşlardır. Aristo, kısır bir metal olan paradan kazanç elde etmeyi gayri tabii ve adaletle aykırı bulur. Faizi kınayan benzer ifadeler Çiçero, Cato ve Seneca gibi ilk dönem Romalı düşünürlerde de bulunur. Değişik toplumlarda ahlaki, ictimai ve iktisadi bir hastalık olarak baş gösteren faiz eski Mısır, Sümer, Babil, Asur, eski Yunan ve Roma gibi toplumlarda hüküm sürmüş ve onunla mücadele edilmiştir (Deniz, 2006: 5).

Literatürde faizin çeşitli tanımlarıyla karşılaşmaktayız. Yaygın bir tanıma göre faiz “paranın kiralınması karşılığında talep edilen bedel” dir. Faiz dar anlamda, ödünç verilen fonlara uygulanan ve piyasaların belirlediği kira bedelidir. Geniş anlamda ise faiz, üretim sürecini etkinleştirmek için kullanılan sermaye ile ilişkili olarak meydana gelir; sermaye kullanımı, üretimin verimliliğini artırır. Sermaye kullanımından kaynaklanan verim artışı, geniş anlamda, kullanılan faizdir. Bu faize; doğal faiz, gerçek faiz, sermayenin getirisi de denilmektedir. Diğer bir ifadeyle faiz, mal ve hizmet kullanımını öne almanın bedeli olarak tanımlanabilir (Paya, 2007: 120).

Genel olarak iktisat literatüründe, faiz haddi değişkeni kısmi analiz açısından finansal analizin temel taşı oluştururken, makro analiz açısından yatırım ve tasarruf denkleminin sağlanmasında kilit rol oynayan bir değişkendir. Bu yüzden geleneksel iktisatta faiz haddi diğer herhangi iki mal arasında olan mübadele haddi gibi herhangi bir fiyat olarak kabul edilir. İki mal arasındaki mübadelede bir zaman noktasında cereyan ederken, faize dayanan kredi muamelesi bir zaman eksenini boyunca cereyan eder. Gerçekte bu tartışmada muamelenin konusu olan şey, paranın fonksiyonlarını temel düzeyde icra ettiği sürece herhangi bir mal veya madde veya asli para olabilir. Bu aşamada faizin konusu olan şeyin para niteliğinin olup olmaması analizin sonuçlarını etkilemesi bakımından önemsizdir. Bir fiyat olarak faizin temel ayırıcı özelliği şimdiki bir para miktarı ile gelecekteki bir para miktarı arasındaki değişimde şahsına münhasır bir özel fiyat olmasında yatmaktadır. Böylece, faiz haddi paranın iki zaman arasındaki (intertemporal) mübadelesinin bir fiyatıdır. Dolayısıyla, ‘zaman’ paranın para ile mübadelesinde temel bir faktördür (Zeyrek ve Mızırak, 2009: 386).

Faiz kapitalizmin bel kemiğini oluşturmaktadır. Özel mülkiyeti sınırsız bir şekilde savunan kapitalizm için aynı zamanda faiz bir sömürü aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Deniz, 2006: 12). Kapitalist sistemde kurulan faiz düzeni adil gelir dağılımı, sosyal-ekonomik adalet gibi toplumsal olguların temelini sarsan bir yapıdır. Öyledir ki bir yatırımcı elinde bulunan nakdini faizle mevduata yatırdığında topluma herhangi bir katkı sağlamadan yatırdığı miktar üzerinden, belirlenen faiz oranında faiz geliri elde edecektir. Bu faiz gelirini kendisine sağlayan ise fon talep eden, evini, arabasını kredi ile almak zorunda olan, işletmesinin sermayesini veya mamûlünü kredi ile tedarik eden bireylerin belirli oranla çektikleri faizli krediler ile tedarik eder. Kapitalist sistemin bu şekilde

kurulmuş olması yukarıda da bahsedildiği gibi gelir dağılımı probleminin temel kaynağını oluşturur. Bu şekilde inşa edilmiş sistem paranın fakirden alınıp zengine dağıtılması şeklinde kurulmuş gibidir.

BÖLÜM 2: İSLAMİ FİNANSIN TANIMI ARAÇLARI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

İslam, yaşadığımız hayatı edebiliğe göre ayarlar. Ekonomi, bu hayatın çerçevesini doğrudan doğruya aşma durumunda değildir. Ancak, edebiliğe aday olan insanın çalışmasında, dünyayı yorumlamasında ve kullanmasında önemli bir yeri olmak bakımından, dolaylı olarak, edebilik probleminde ilişir. Bunun için, İslam, bazı Marksist veya kapitalist ekonomistlerin sandığı gibi sadece ekonomik bir doktrin olmamakla birlikte birçoğunun da gördüğü gibi sadece bir inanış değildir. İslam, bir ekonomi anlayışı, tutumu, çerçevesi ve bir görüşü olan, yaşayış ve medeniyet tarzıdır (Karakoç, 1978: 16).

İslami finansın esası; İslamiyet'in mülkiyet hakları, sosyal ve ekonomik adalet, gelir dağılımı ve yönetimi ile ilgili inançlar üzerine tesis edilmiştir. Sistemin en önemli özelliklerinden biri faiz ve gelecekte belirsizlikler öngören anlaşmaların yasaklanmasıdır. İslami terminoloji, faizin sadece tefecilikte haram olmasını değil aynı zamanda herhangi bir borç üzerinde ve faizin her türünün haram olması konusunda görüş birliğindedir; sözleşmelerde çok fazla belirsiz olmayı ve her türlü aldatmayı yasaklar (Yardımcıoğlu, 2013: 140).

İslami Finans kavramı genel olarak her türlü finansal faaliyet ve işlemlerin İslami kurallar çerçevesinde uygulandığı sistemdir. İslam dinine göre faizin haram kabul edilmesi nedeniyle modern finans anlayışına alternatif bir alan olarak değerlendirilen İslami finans son yıllardaki gelişmeler ışığında global finans piyasalarında alternatif bir alan olarak hızla gelişmiştir. Bu bağlamda İslami finansman yöntemlerinin tümü, faizli işlemlerin yasak olması ve İslam dininin iş ahlakının korunması ilkeleri üzerine dayanmaktadır.

2.1. İslami Finans Nedir?

İslami finans; Müslümanların gerçekleştirdiği finansal işlemler ve faizsiz bankacılık sistemidir. Hâlbuki İslami finans bunun ötesinde çok daha kapsamlı bir şekilde para yönetim ilmini bir yaşam tarzı şeklinde kapsamaktadır. Bunun yanı sıra İslami finans ile ilgili birçok tanım yapılmakta ve bu tanımların temelinde, finansal işlemlerin “İslami kurallar” çerçevesinde yürütülmesi yatmaktadır (Çürük, 2013: 3).

Dubai Uluslararası Finans Merkezi (Dubai International Finance Center- DIFC) İslami finansı; “İslam hukukuna uygun olarak yürütülen finansal hizmetler sektörü” şeklinde ifade etmektedir. Yine benzer bir biçimde ve daha anlaşılır olarak “İslâm’ın kurallarına göre işleyen finans” şeklinde tanımlanmıştır (Sangugam ve Zahari, 2009: 1).

1970’li yıllardan itibaren gelişme gösteren İslam Finans Sistemi’nin, 2000’li yıllarla birlikte uluslararası finansal sistemle de bütünleşme yolunda önemli ilerlemeler sağladığı ve günümüzün gereği olarak farklı istek ve ihtiyaçlara cevap verebilecek araç, yöntem ve hizmetler geliştirebildiği görülmektedir. Doğal olarak bu sağlanan gelişmede petrol ihraç eden İslam ülkelerindeki fon fazlalarının da etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Serpam, 2003: 3).

Yeni dünya düzeni çerçevesinde yaşanan gelişmeler uluslararası finansal sistemin klasik yapısı içine İslami finans sisteminin dâhil edilmesinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Bu süreçte, özellikle dinî nedenlerle global finansal sistem dışında kalan İslami bankacılığın mevcut finansal sisteme dahil edilebilmesi için gerek İslam ülkelerinde, gerekse çeşitli batı ülkelerinde alternatif finansman ve risk yönetimi yöntemlerinin geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. İnsan refahının sağlanması için yeryüzü kaynaklarının birliktelik esasına dayanarak değerlendirilmesi, genel ahlak kuralları çerçevesinde ekonomik refahın temini, bireysel özgürlüğün sağlanması, gelir dağılımında eşitlik, evrensel kardeşlik ve adalete ulaşma İslami finansın amaçları olarak açıklanmıştır (Yakar vd. 2013: 73).

2.2. İslami Finansın Araçları

İslami finans anlaşıldığı üzere inanç temelli bir yapıdır. Finansal araçları kullanan kurumların ilgili araçlar ile fon kullandırımı yaparken dikkat ettiği hususlar kâr güdüsünden ziyade inanç sisteminin getirdiği kurallar, ahlaki değerler gibi temeller üzerine kuruludur. Burada bahsedilen amacın kâr güdüsü dışına çıkması değil, paraya olan bakış açısının karşılığıdır.

İslami finans araçları; parayı ücret karşılığı satılan bir mal (faiz getirisi) olarak görmemekte, yapılan yatırım veya girişimin karşılığında kâr-zarar durumunun ölçümünde kullanılan bir araç olarak görmektedir.

Geleneksel finans sisteminde kullanılan finansal araçlardan farklı olarak fon kullandırma yöntem ve teknikleri açısından çeşitli yollara başvuru İslami finans sistemi araçlarının bazılarını inceleyeceğiz:

2.2.1. Murabaha

Murabaha, terim olarak “satın alınan bir malı, alış fiyatı veya maliyetine belli bir kâr ekleyerek satmak” diye tanımlanır. Murabahanın geçerli olması için bir takım şartları taşınması gerekmektedir. Bu şartlar şunlardır; satıcının malı alırken ödediği bedel misli mallardan olmalı. Malın alış fiyatı veya maliyeti ile kâr miktarı taraflarca bilinmeli. Mal sahih bir satım akdiyle elde edilmiş olmalı. Satın alınan mal ve ödenen bedel, ribevi (faiz cereyan eden) mallardan olmamalıdır. Çünkü mal ve bedel, her ikisi de faiz cereyan eden mallardan olursa, trampa yapmış olur (Bayındır, 2005: 77).

Murabaha işlemlerinin temelinde ticari bir mal, hak ya da hizmetin alım satımı veya bir yatırım faaliyetinin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetin temini vardır. Banka, müşterisine ihtiyaç duyduğu mal veya hizmeti satıcıdan peşin olarak alır ve üzerine ekleyeceği bir kâr ile vadeli olarak müşterisine satar. Murabaha yöntemi mutlaka reel bir ekonomik faaliyetin finanse ediliyor olması, diğer bir deyişle finansal kaynakların mutlaka bir üretim veya ticari sürece aktarılması anlamına gelmektedir (Tunç, 2010: 135).

Murabaha işleminin sağlıklı ilerletilebilmesi için müşterinin satın almak istediği mal veya hizmete ilişkin akdi tamamlaması gerekmektedir. Kaparo verilmesi, ilgili malın zimmete geçirilmiş olması veya hizmetin satıcı firma tarafından müşteriye sağlanmış olması murabaha yönteminin kullanılmasını sakıncalı hale getirmektedir. Müşteri murabaha yöntemine başvurmadan önce mal veya hizmeti alacağı firma ile teklif sürecini gerçekleştirmelidir. Akdi tamamlayacak olan yani murabaha yöntemiyle malı peşin bedelle satın alacak olan aracı kurumdur.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, murabaha işlemlerini gerçekleştirirken İslami finansın satışla ilgili kurallarına uyulması gerekliliğidir. Alınacak malın fiyatı, ödemenin yapılacağı tarih kesin bir biçimde belirlenmiş olması gerekmektedir. Bu karar daha sonra değiştirilemez. Satış esnasında satım konu mal satıcının sahipliğinde olmalıdır. Malın satışında veya teslimatında herhangi bir belirsizlik olmaması gerekmektedir. Murabaha işleminde malın gerçekten aracı kurum tarafından alındığı hem satıcı hem de aracı kurum

vasıtasıyla murabaha işlemi yapan şahıs veya şirket bilmelidir. Nasıl ki bireysel olarak peşin bedelle mal alımı yaparken herhangi bir belirsizlik olmaması gerekiyorsa, anlaşılan fiyatta ödeme yapılıp, mal teslimi gerçekleştiriliyorsa murabaha işleminde de aynı akış gerçekleşmelidir. Yani malı peşin bedelle alan aracı kurum malı alacağı fiyatı, ödeme vadesini, ödemenin yapılacağı yerin bizzat satıcı hesabı olduğunu bilmesi gerekmektedir. Zira malı peşin bedelle alan kurum kendisidir. Ödemenin akabinde malın maliki olan aracı kurum, murabaha işlemi başlattığı anda müşterisiyle hangi vadede ve hangi kâr oranıyla satışını gerçekleştirdiğine dair anlaşmış olmalıdır. Böylece peşin bedelle satıcıdan alınan mal vadeli olarak müşterinin zimmetine geçirilmiş olur.

Murabahanın işlem içeriği olarak ribaya benzediği düşüncesi, fon talebinde bulunan tarafın ihtiyacı olan mal ve hizmetin, finansman sağlayan tarafından peşin bedelle satın alınarak karşı tarafa vadeli satması ve bu satımın daha yüksek bir bedelle yapılmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle tartışmalara konu olan kısmı vade farkı ismiyle alınan fazlalığın piyasa faiz oranları baz alınarak belirlenmesidir. Burada direkt nakdi bir borç verme durumu olmamakla birlikte gerçek bir ekonomik varlığın aktarımını kapsamaması sebebiyle murabaha işlemi krediden farklıdır (Orman, 2001: 125).

Murabaha işlemi ile faizli krediler arasındaki temel farklılıkları şu şekilde sıralamak mümkündür (Çürük, 2013: 51):

- Murabaha işleminde mal ve hizmetin fiyatı müşteri ile banka arasında karşılıklı bir şekilde anlaşılarak belirlenirken kredide faiz oranları banka tarafından belirlenir. Murabaha işleminde ödeme doğrudan satıcıya yapılır. Kredi işleminde ise nakdi olarak müşteriye verilir.
- Murabaha işleminde alınıp satılabilen gerçek bir malın fonlanması söz konusudur. Kredide işlemlerinde ise direkt olarak para alınıp satılır.
- Murabaha işleminde, İslam dininin yasakladığı faaliyetlere konu işlemlerin fonlanması mümkün değildir. Konvansiyonel bankalarda ise her türlü işlem için kredi verilebilir.
- Murabahada malın mülkiyeti ve mülkiyet ile ilgili riskler mal alıcısına satılıncaya kadar bankaya aittir. Oysaki kredi kullanımında ise mülkiyet malı alan müşteriye aittir.

- Murabaha işleminde müşteri mal bedelini vadesinde ödememesi durumunda herhangi bir fiyat artırımını veya vadesinden önce erken ödenmesi durumunda herhangi bir indirim yapılamaz. Kredide ise ödeme tarihine bağlı olarak alınacak faiz miktarı değişkenlik gösterebilir.

2.2.2. Mudarabe

İki veya daha fazla kişinin bir mal, menfaat, emek veya kârda ortak olmalarını ifade eden mudarabe müessesesi İslam hukukunda şirketler hukuku başlığı içerisinde açıklanmakta ve şirket kuran bir sözleşme olarak tanımlanmaktadır (Yozgat, 2010: 33).

Kâr paylaşımı esasına dayanan emek-sermaye ortaklığı anlamında İslâm hukuku terimidir. Sözlükte “yol tepmek” anlamındaki darb fi'l-arz deyiminde geçen darb kelimesinden türetilen mudarebe terim olarak bir tarafın sermaye koyması, diğer tarafın işletmeyi üstlenmesiyle kurulan kâr paylaşımı esasına dayalı ortaklığı ifade eder. Bu uygulamaların bir yanda tasarruflarını bizzat işletme imkân, kabiliyet ve tecrübesinden mahrum, diğer yanda gerekli bilgi, deneyim ve donanıma sahip, fakat sermayeden yoksun kesimleri buluşturup atıl birikimleri harekete geçirecek ve işsizlere istihdam sağlayacak yol ve yöntemlerin bulunması zaruretiyle yakından ilgili olduğu açıktır (Kallek, 2005: 359).

Mudarabe işlemleri fon fazlası olanlar ile fon açığı olanların bir araya gelerek kurduğu kâr/zarar ortaklığına dayandırılmış bir ortaklık modelidir. Uzun veya kısa vadeli her çeşit kredinin temini için elverişlidir. Ellerde büyük miktarlarda fonu bulunan ancak bilgi eksikliği, tecrübesizlik gibi etkenlerden dolayı bu fonu kullanamayanlar ile ticari becerisi ve yeteneği olmasına karşılık yeterli fonu bulamayanların bir araya gelmesini sağlamaktadır. Bu şekilde atıl kalan fonların girişimcilerle kurulması ve güven esasına dayalı bir model kurulması esasına dayanmaktadır (Döndüren, 2005: 428).

Mudarabe işemi mutlak mudarabe ve mukayyet mudarabe olmak üzere ikiye ayrılır. Mutlak mudarabede sermaye sahibinin herhangi bir kaydı olmaksızın işletmeciyi ticaret işinde serbest bırakır. Mukayyet mudarabede ise anaparayı işletmeciye verirken, işletmeciyi bazı şartlara uymaya zorunlu kılar (Döndüren, 2005: 428).

Mudarabenin kendine ait özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Bulut ve Er, 2009: 27):

- Dengeli bir ortaklık işlemidir. Tarafların isteklerine göre girişim ve sermayeyi, yetenek, emek ve maddi imkanları ölçüsünde derleyen ortak bir girişimdir.
- Adalet esasına göre kâr/zarar dağıtımı yapılmaktadır. Ortaklık kurulmadan önce belirlenen oranlara göre kâr bölüştürülürken zarar ise tamamen sermaye koyan tarafa aittir. İslam dini herhangi bir zarar durumunda emeğini ortaya koyan girişimcilerin ek olarak ödeyeceği mali yükü adil bulmamaktadır. Bu durumda sermaye sahibi koyduğu fonu, emek sahibi ise harcadığı emeği kaybetmektedir.
- Sermaye sahibi yatırım süresince yalnızca girişimle ilgilenmektedir. Normal bir kredi işleminde banka kredinin nasıl kullanıldığıyla ilgilenmez. Buna karşın mudarabe işlemlerinde kâr unsurunun önceden bilinmemesi, kârı girişimin başarısının etkileyeceği bununla birlikte sonucundan zarar doğabilecek olması ihtimali sermaye sahibini yatırımın bütün alanlarıyla muhatap kılmaktadır. Alınan kararlarda etkin rol oynamasa bile ilgili faaliyetleri takip eden bir ortak konumundadır.
- Sermaye sahibi ve girişimcinin menfaatleri uyumaktadır. Yapılan ticari girişim sonucunda elde edilecek olan kazanç, tarafların aynı hedeflerde birleşmesini mümkün kılmaktadır.

2.2.3. Müşareke

Sermaye ortaklığı (müşâreke); iki veya daha fazla şahsın belirli bir miktar sermaye koyarak, birlikte iş yapmak ve meydana gelecek kâr veya zararı paylaşmak üzere kurdukları ortaklığa denir (Hammâd, 1996: 318).

Müşârekede taraflar emek ve sermayeyi birlikte koymaktadırlar. Sermaye miktarı ve elde edilecek kâr ortaklık başlamadan önce taraflarca belirlenmiş olur. Yapılacak işe ilişkin uzmanlık yahut yapılacak işin bir tarafça daha fazla yapılması, sermaye eşit olarak konulsa bile kâr oranının eşit olmamasını veya tam tersi olarak farklı sermaye oranları olsa bile eşit kâr oranının dağıtılmasını belirleyebilir.

Müşareke, sınırlı sayıda sermaye sahibinin kaldıramayacağı büyüklükteki projelerin varlığı durumunda gerçekleştirilebilecek bir finansman şeklidir. Yapılan müşarake projelerinde katılımcıların paylarının gösterildiği müşarake sertifikası verilmektedir. İlgili sertifikalar ikincil piyasalarda işlem görebilen ürünler olarak düşünülebilir (Bulut ve Er, 2009: 62).

Müşareke, normal müşareke ve azalan müşareke olmak üzere ikiye ayrılır.

2.2.3.1. Normal Müşareke

Kurumun herhangi bir kişi ya da firma ile birlikte bir miktar sermaye koyarak gerçekleştirdiği ortaklık türüdür. Kar önceden belirlenen nispette bölüşülür, zarar ise hisse oranında paylaşılır. Bu ortaklıkta her iki tarafta sermaye koymakta, kâr ya da zarar genellikle sermaye miktarına göre paylaşılmaktadır (Karaman, 1992: 55).

2.2.3.2. Azalan Müşareke

Bu ortaklık türünde müşteri, ortaklık konusu mal ya da projenin tamamına sahip olmak istediği takdirde belli devrelerde bankanın paylarını satın alarak mülkiyeti tamamen ele geçirir ve sonucunda ortaklık ortadan kalkar. Bu yöntem, bir malın taksitle satılmasına benzemektedir. Bu modelde sermaye ve kar temel unsurlardır. Tarafların koyduğu sermayenin eşit olması gerekmez. Kâr oranı karşılıklı olarak taraflarca belirlenir. Sermaye oranına dayalı belirlenmez (Kaya, 2013: 51).

2.2.4. İcara

Türkçemizde “kiralamak”, “kiraya vermek” olarak geçen akit çeşidi (arapça “icare, ing. “leasing” yahut “renting”) faizsiz hükümlere göre yani şeriat düzeninde bir malın “kullanma hakkını” elde etme sözleşmesi (akdi) olarak tarif edilmektedir. Bu noktada işaret edilmelidir ki kiralanacak olan malda “faydalanma” ve “kullanma” hakkının varlığı aranır ve şarttır (Abdul-Rahman, 2015: 163).

İslam hukukçuları kira akdini çeşitli açılardan değişik başlıklar altında sınıflandırmışlardır. Klasik kaynaklarımızda kira akdi konusu, kaynağı, yararlanma şekli ve muhatapları açısından değişik hükümler içermesine rağmen, ortak yön mülkiyet mal sahibinde kalmak şartıyla ücret karşılığında menfaatten yararlanmaktır. Çağımızda ortaya çıkan yeni kiralama uygulamasında ise, çoğunlukla menfaat ile birlikte menfaatin kaynağı malın mülkiyeti de kiracıya geçmektedir. Uygulamaya başlanmasından günümüze kısa bir süre geçtiğinden Leasing’in isimlendirme ve tanımı konusunda henüz ortak bir kanaate varılamamıştır (Bayındır, 2005: 135).

Bir kira sözleşmesinin icara olarak adlandırılabilmesi veya İslam hukuku açısından geçerli olabilmesi bir dizi kurala uygun bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür (Yanpar, 2014: 97):

1. İcaraya konu varlık, kullanımı ile fayda yaratan bir özelliğe sahip olmalıdır. Fayda yaratmayan varlıklar icaraya konu olamaz.
2. İcaraya konu varlığın sahipliği kiraya veren tarafta kalır.
3. Kullanınca tükenen varlıklar icaraya konu olamaz.
4. Sahiplikten doğan bütün yükümlülükler kiraya veren tarafa aittir. Ancak kullanıma bağlı yükümlülükler kiracıya aittir.
5. Kiralama dönemi ve süresi açık şekilde belirtilmelidir.
6. Kiralanan varlığın ne amaçla/ne şekilde kullanılacağı açık şekilde belirtilmelidir. Kiracı, varlığı sözleşmede yer alan bu amaçlar dışında kullanamaz.
7. Kiracı kötü kullanımdan doğan zararlarından sorumludur.
8. Kiralama dönemi boyunca kiracının kontrolünde olmayan olaylardan doğan zararlar kiraya veren tarafından karşılanır.
9. Kira bedeli açıkça belirtilmelidir. Ancak uzun dönemli kiralamalarda farklı dönemlere ilişkin farklı kira bedelleri belirlenebilir.
10. Kiraya veren, icara akdi sona ermeden tek taraflı olarak kira bedelini arttıramaz.

2.2.5. Selem

Selem akdi, akit esnasında özellikleri belirlenmiş madum (üretilmemiş) bir malın, belli bir vadede temin edilip müşteriye teslim edilmek üzere, peşin bedel karşılığında satılmasını konu edinir. Akdin vade içermesi ve henüz tahsil edilmemiş şeyleri konu edinmesi, İslam hukukunda kredileşmeye imkân tanıyan model akitlerden biri olmasını mümkün kılar (Kahya, 2012: 2).

Selem İran'da üretimin finansmanında kullanılan bir yöntemdir. Banka peşin ödeme yaparak gelecekte üretilecek olan malı satın alır. Genellikle bir yıl vadeli olan bu işlemde banka malın fizikî mülkiyetini eline geçirmeden satamaz ve malın fiyatı piyasa fiyatını aşamaz (Özsoy, 2012: 67).

Selem işleminin gerçekleştirilebilmesi için malın miktarı, kalitesi, ölçüsü, adedi gibi kıstasların bilinmesi gerekmektedir. Mal cinsi net olarak beyan edilmesi gerekmektedir. Teslim zamanı, malın yüklemesi ve nakliyenin kime ait olduğu, teslim tarihi ve yeri gibi

hükümler kesin olarak belirtilmelidir. Mala ait birim fiyatlar belirlenmiş olmalıdır. Bu önemli şartlar yerine getirilmeden selem sözleşmesi imzalanamaz. Selem işleminin kendine has bir takım özellikleri bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir (Yazman, 1964: 284):

- Selem akdi hazırda mevcut olmayan ancak ileride teslim edilebilecek mallar üzerinden yapılır. İslami finansın en önemli şartı olan mal mevcudiyeti selemde aranmamaktadır.
- Bir malın seleme konu olabilmesi için misli mal olması gerekmektedir. Bununla beraber misli olmasına rağmen selem yapılamayacak mallar da söz konusudur. Yani bir malın misli mal olması selem yapılabileceği anlamını taşımamaktadır.
- Muhayyerlik hakkı; “kendisine bu hak tanınmış olan tarafa, muhayyerlik müddeti içinde akdi tek taraflı olarak feshetme veya akdi onaylama yetkisini” verir. Bu hak selem akdi için geçerli değildir. sadece sözleşmeye konu mal özelliklerinde sözleşme kriterlerine uygun olmayan bir durum söz konusu olursa alıcı taraf muhayyer haline gelir.

2.2.6. İstisna

Bir alım satım işlemi olma yönüyle seleme benzeyen istisna; sözleşmenin konusunu oluşturan malın inşasına dayalı olması ve ödemenin önceden yapılması şartının olmaması açısından selemden farklıdır (Tok, 2009: 12).

İstisnanın bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar (Yanpar, 2014: 98):

- a) Alıcının önceden avans verme zorunluluğu bulunmamaktadır. Üretim tamamlandıktan sonra toplu ödeme yapılabilir veya üretim tamamlanmadan önce taksitler halinde ödenebilir.
- b) Fiyat ve ürün özellikleri önceden net şekilde belirlenmiş olmalıdır (garardan kaçınma).
- c) Üretim başlamadan önce iki taraf da haber vermek şartıyla tek taraflı olarak sözleşmeyi sonlandırabilirler. Üretim başladıktan sonra, tek taraflı olarak sözleşmeyi sonlandırmak mümkün değildir.

İstisna yukarıdaki özellikler itibarıyla bir sözleşme çeşidi olup, günümüzde ev yapımı, yol, köprü inşası, fabrika kurulumu, özel bir malın üretiminin finanse edilmesi gibi

alanlarda kullanıldığı gözlemlenmektedir. Hizmeti sağlayan yahut malı satan taraf belirli bir ücret karşılığında ürün veya hizmeti anlaşılmaya uygun zamanda teslim etmek zorundadır. İstisna sözleşmeleri hiçbir şeyin peşin olarak sözleşme yapılırken değiştirilememesi yönünden diğer özelliklerden ayrılmaktadır. Sorumlulukların karşılıklı olarak ileriki vadede gerçekleşeceği tek sözleşme özelliği mevcuttur. Mal veya hizmeti hizmet alan taraf ödemeyi anlaşılan süre boyunca taksitler halinde ya da belirlenmiş olan vadede tek seferde gerçekleştirebilir. Yapılacak ikinci bir istisna sözleşmesi ile işi finansör ya da katılım bankaları gibi aracılar devralabilir. Bu haliyle de bir istisna sözleşmesi bir finansman yöntemine dönüşmektedir. Banka kârı müşteriden alınacak olan para ile üreticiye ödenen ücret arasındaki farktır (Çürük, 2013: 58).

2.2.7. Sukuk

Sukuk, varlık senedi veya menkul kıymetleştirilmiş varlık şeklinde tanımlanır. Diğer senetlerden farklı olarak belli bir varlığa endeksli olarak çıkarılır. Bundan dolayı sukuk çıkartacak borçlunun öncelikle bir varlık sahibi olması şarttır. Sukuk sahiplik hakkını temsil eder. Sukukun esas özelliği de diğer İslami finansman türlerindeki gibi, gerçek bir ticari veya yatırım ilişkisini temel alır. Proje, varlık veya bilanço endeksli olarak hazırlanabilmektedir (Tunç, 2010: 152).

Sukuk, uluslararası sermaye piyasalarında finansmanı arttırmak için geliştirilen faizsiz bankacılık ilkelerine uygun önemli finansal araçlardan bir tanesidir. Özel şirketler, devlet şirketleri ve finansal kurumlar sendikasyon finansmanına alternatif olarak uluslararası sukuk çıkarmayı enstrüman olarak kullanmaktadırlar (Güngören, 2011: 97).

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere sukuk, İslami ilkelere uygun şekilde bir yatırım aracıdır. Çünkü İslam dinine göre faiz haramdır. Faizde, kaynak sağlayan kesimin aldığı bir risk unsuru bulunmamaktadır. Muhtemel kâr veya zarar karşılığında kaynağı sağlayan kişi veya kurum, günümüz dünya ticaret sisteminde risk almamaktadır. Ortaya koydukları kaynak karşılığında, her iki tarafın da üzerinde anlaştığı bedel ve zamanda getirisi net bir gelir söz konusudur. Dolayısıyla fon sağlayan kişinin muhtemel bir zarar durumuna ortak olması beklenmemektedir. Kaynak sahibi, girişimciye sağladığı fon karşılığında belirli bir oranda faiz almakta ve girişimcinin kâr veya zarar etmesiyle ilgilenmemektedir. Oysa İslam bunu reddeder. Belirtildiği üzere sukukun İslami temellere dayanması tam da bu

noktada devreye girmektedir. Çünkü, İslam'a göre karşılaşılan durum her ne olursa olsun, fon sağlayan ve girişimci olası kar veya zararı birlikte paylaşmalıdır (Sarı, 2014: 46-47).

Dikkat çekici bir hızla büyüyen İslami finansal hizmetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan sukuk, katılım bankaları başta olmak üzere finansal kurum ve kuruluşlara, işletmelere ve ülke hazinelerine finansal piyasalardan İslam hukukuyla uyumlu kaynak sağlama imkanı tanıyan bir araçtır. Sukuk ihracının amacı, toplanan fonlar ile sahip olunan paya göre yeni bir projeye başlamak, mevcut bir projeyi geliştirmek veya toplanan fonları ticari bir faaliyetin finansmanı için kullanmaktır. Sukuk sisteminde yatırımcının veya sukuk sahibinin elde edeceği getiri; bir ticari faaliyetten, belirli bir varlığın mülkiyetinden ya da bir iş ortaklığından elde edilecek gelir üzerindeki hak sahipliğinden kaynaklanmaktadır (Yılmaz, 2014: 87).

Devletlerin ve anonim şirketlerin faiz karşılığı borçlanacakları finansal enstrümanlar vardır. Tahvil ve hazine bonosu bunlardan ikisidir. Böylece faiz geliri elde etmek isteyenlere de bir yatırım aracı sunulmuş olmaktadır. İslâmî finansta ise faizle borçlanmak zaruret hali dışında meşru değildir. Bu sebeple devletlerin ve İslâmî hassasiyet taşıyan büyük kuruluşların ticârî işlemler yoluyla nakit temin etmeleri ve faizsiz gelir elde etmek isteyenlere de bir yatırım aracı sunmak amacıyla sukuk ihracı gündeme gelmiştir. Sukuk ticari bir varlığın menkul kıymetleştirilerek sertifikalar aracılığıyla satımıdır. Bu sertifikalardan alanlar söz konusu varlığa ellerindeki sertifikalar oranında ortak olurlar. Dolayısıyla söz konusu varlığın geliri de onlara ait olur (Özeroğlu, 2014: 753).

Dolayısıyla, sukuk her ne kadar borçlanma aracı olarak kabul edilse de klasik tahvil ve bonuyla arasında ciddi yapısal farklılıklar bulunmaktadır. Söz konusu yapısal farklılıklarına rağmen finansal piyasalarda sukuk genellikle tahvillerle aynı esaslara göre işlem görmektedir. Çoğu sukuk Londra, Lüksemburg ve İrlanda gibi borsalarda kote edilmekte; ancak, büyük itibari değerleri nedeniyle genellikle tezgahüstü piyasalarda işlem görmektedir. Sukuklar yine tahvillere benzer biçimde kredi derecelendirme notu almaktadır (Yanpar, 2014: 215).

Tablo 2: Sukuk ile Klasik Tahvil Arasındaki Farklar

FAKTÖRLER	SUKUK	TAHVİL
SAHİPLİK	Dayanak varlıklar üzerinde sahiplik payı verir.	Tahviller, herhangi bir varlığa veya işletmeye ilişkin sahiplik hakkı vermezler. Doğrudan borçluluk ilişkisi kurarlar
YATIRIM KRİTERLERİ	Dayanak varlıkların veya yatırımın şariat kurallarına uyumlu olması gerekir	Tahvillerle ilgili bir yatırım sınırlaması bulunmamaktadır.
İHRAÇ BİRİMİ	Her sukuk dayanak varlığa ait belli oranda bir payı temsil eder.	Her tahvil bir borcun belli bir payını temsil eder.
YATIRIM RİSKLERİ VE GETİRİSİ	Dayanak varlığın getirisine veya zararına payı oranında iştirak sağlar. Anapara garantisi yoktur.	Genellikle sabit bir faiz oranı üzerinden getiri sağlar. Anapara garanti edilmiştir
MASRAFLAR	Dayanak varlıkla ilgili giderlerden etkilenir. Yüksek giderler getiriye düşürür	Masraflarla bağlantısı yoktur.

Kaynak: (Yanpar, 2014: 214)

Öte yandan teknik olarak varlık senedi veya menkul kıymetleştirilmiş varlık şeklinde de isimlendirilebilecek olan sukuk (securitized assets), diğer senetlerden farklı olarak varlığa dayanmak zorundadır. Bu dayanak katılım bankalarının kullandığı faizsiz bankacılık modeli çerçevesinde de açıklanabilir. Sukuk sisteminin işleyişinde olduğu gibi katılım bankası da toplanan fonların nereye aktarıldığını bilmek zorundadır. Ticari ilişki ve maddi gerçeklik bu sertifikaların temelinde yer almalıdır. Senet ve sukuk olarak isimlendirmenin altında da bu gerçeklik yatmaktadır. Varlığa Dayalı Menkul Kıymet (VDMK) sistemini bilmek Sukuk sistemini anlamak için öncelik arz etmektedir. Varlığa dayalı menkul kıymet sisteminde alacak portföyüne sahip olan şirket, bu portföyü özel amaçlı şirkete satmakta ve özel amaçlı şirket ise portföyü menkul kıymete

dönüştürmektedir. Yatırım bankaları ise elde edilen bu kıymetlerin yatırımcılara satışını gerçekleştirmektedir. Gerçek ticari ilişkilerden veya finansal kiralama sözleşmesinden doğan alacakların varlığa dayalı olarak menkul kıymetleştirilmesi söz konusu olduğu için sukuk da varlığa dayalı bir tahvil olarak değerlendirilebilmektedir (Tok, 2009: 14).

2.2.8. Karz-ı Hasen

Faizsiz ve bir menfaat beklemeksizin verilen ödünce “karz-ı hasen” denir. “Güzel ödünç” demektir. Bir kimsenin nakit parayı veya ölçü tartı yahut standart olup sayı ile alınıp satılan şeyleri, daha sonra yerine benzerini (misli) almak üzere başkasına vermesidir. Karz-ı hasen yoluyla, darda olanların kredi ihtiyacının karşılanması mümkündür. Bununla daha çok ticari olmayan ihtiyaçlar, dar gelirlilerin kısa süreli sıkıntıları veya ticaretle uğraşanların geçici ve kısa süreli ekonomik finansmanları karşılanabilir. Kısa vadeli küçük kredilerin daha düzenli ve faizsiz olarak temini için “yardımlaşma sandıkları” da kurulabilir. Bu sandığa üyeler her ay belli bir aidat ödeyerek, ihtiyaç olduğunda biriken primlerinin birkaç katına kadar kredi alması ve bunu anlaşma şartlarına göre geri vermesi mümkündür (Döndüren, 1993: 408).

2.2.9. Teverruk

Teverruk; murabaha yoluyla vadeli satın alınan bir malın, müşterinin finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla ikincil piyasalarda nakde dönüştürülmesini sağlayan bir akittir.

Teverruk işlemi katılım bankacılığı yapısı içinde kısa vadede nakit temin edilmesini sağlayan bir finansman modeli olarak kullanılmaktadır. Ticari alanda çok fazla uygulama alanı bulunmaktadır (Çürük, 2013: 42). Teverruk uygulamasına neden olan iki önemli gerekçe vardır: Birincisi katılım bankalarının kısa süreli likiditelerini değerlendirme ihtiyacı, diğeri de mevcut fon kullandırma modellerine uymayan müşteri taleplerinin karşılanabilmesidir (Tunç, 2010: 158).

Diğeri yandan katılım bankası müşterisinin ihtiyacını karşılamak amacıyla da teverruk yöntemine başvurulabilir. Burada da müşteri kendisi adına katılım bankasından emtia satın alınması talimatını verir. Katılım bankası da aldığı emtiayı kâr ilave ederek müşterisine vadeli olarak satış gerçekleştirir. Müşteri aldığı emtiayı doğrudan kendisi de satabileceği gibi katılım bankasını vekil tayin ederek peşin bedelle satılmasını talep

edebilir. Vadeli alıp peşin satım yapılan işlemde elde edilen nakit müşteri tarafından kullanılır.

Teverruk işlemini yapmak isteyen katılım bankası ise, ikinci bir bankadan kendisi adına emtia satın almasını talep eder. Emtiyayı vekâleten alan banka ise müşterisi olan katılım bankasından bu malı belirli bir kar payı ilavesi ile ve vadeli olarak kendisine satılmasını talep eder. Katılım bankası ise uluslararası piyasadan kendisi adına alınmış bu emtiayı vadeli olarak karşı bankaya satar. Bu satım işlemi karşı banka aracılığı ile üçüncü kişilere de gerçekleştirilebilir. Bu emtia uluslararası emtia piyasalarından alınır ve çoğunlukla Londra Metal Borsası kullanılır.

2.3. İslami Finansın Temel Özellikleri

2.3.1. İslami Finansın Ekonomik Prensipleri

İslam, insanın her fiilinin hukuka yeni şeriata uygun olmasını öngörmektedir. Bu çerçevede insan fiilleri şeriata uyum açısından beş farklı kategoride ele alınmaktadır:

1. Zorunlu (Farz): Uyulması zorunlu fiiller olup, uyulmaması halinde yaptırıma bağlanmıştır.
2. Arzulanan (Mendup/Edep/müstehap): Yapılması halinde ödüllendirilecek olan, yapılmaması halinde ise yaptırıma tabi olmayan fiillerdir.
3. Nötr (Mübah): İzin verilen ve şeriatın tarafsız olduğu fiillerdir.
4. İstenmeyen (Mekruh): Onaylanmayan ancak yapılması halinde cezaya bağlanmamış, kaçınılmasının ise ödüllendirildiği fiillerdir.
5. Yasak (Haram): Kesin şekilde yasaklanmış ve cezaya bağlanmış fiillerdir.

Bu beş kategori İslam inancı taşıyan bireyin yapabileceği ve yapamayacağı fiilleri tanımlarken, finansal sistem içinde insanların yapabileceklerinin sınırlarını da çizmektedir. Ancak, İslam sadece yasaklanan ve cezası verilen eylemleri değil, aynı zamanda insana hayatının amacını gösteren ve yaşam boyunca izlenmesi gereken bir dizi ilke de sunmaktadır. Bu ilkeler, günümüzde sadece Müslümanlar için doğru ve iyi olarak kabul edilen ilkeler değildir, tüm insanlığın doğru ve iyiye gitmesine yönelik ilkelerdir (Yanpar, 2014: 54).

2.3.2. İslami Finansın Temel Yasakları

2.3.2.1. Faiz Yasağı

Faiz ekonominin olmazsa olmaz bir rüknü değildir. Faizsiz ekonomi olur. Yalnız faiz, kapitalist iktisadi sistemin olmazsa olmaz bir rüknüdür. Kapitalist iktisadi düzende üretim faktörleri dörde ayrılmıştır: Emek, toprak, teşebbüs ve sermaye. Demek ki sermaye ve teşebbüs birbirinden ayrılmış olmaktadır. O ayrılma, üretim gelirlerinden faize müstakil bir yer sağlayabilmek içindir. Bu dört faktör olunca bunların faktör gelirleri olur. Bunlar da emeğin ücret, toprağın rant ve kira, sermayenin faiz ve teşebbüsün de kârdır. Faizi kaldırdığımız zaman, teşebbüs faktörü ile sermaye faktörü birleşir ve bunların gelirinin adı kâr olmuş olur (Zaim, 1992: 75).

Faizsiz bir ekonomide kâr ekonomisi söz konusu olur. Üretimden sağlanan gelire İngilizce tabirle, “return” denirse yani nema, bu nema faize gitmeyecek, kâra gidecek demektir. Dolayısıyla bir kâr ekonomisi veya öz kaynaklar ekonomisi söz konusu demektir. Üretim faktörleri, bir araya gelmek suretiyle üretimden sağlanan geliri, yani kârı bölüşürler. Bu suretle faiz yerine kâr ortaklığı sistemi söz konusu olur; sermaye ortaklığı sistemi söz konusu olur (Zaim, 1992: 77).

Faiz sadece İslâm hukukunda veya ekonomisinde değil, tarihin her devrinde, her toplumda ve devlette üzerinde çok konuşulan, birçok düzenlemelerin yapıldığı bir konu olmuş ve olmaya da devam edecektir.

Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde, mutlaka ama mutlaka faizlere müdahale ile ekonomilere yön verilmektedir. Bu müdahaleler bir taraftan hükümet tarafından faiz hadlerinin tespit ve ilanı ile, bir taraftan da, faiz ile ödünç veren tefeciler tarafından yapılmaktadır. Faiz ister krediyi alanın kullanma karşılığı verdiği bedel olsun, ister sermayenin kendi değerinden daha fazla değer elde edeceği esasına dayansın veya tasarrufu kullanmayı bekletme (imsak) karşılığı olsun vb. hepsinde müşterek olan husus bir tarafın, verdiği mukabil bir fazlalık aldığıdır (Armağan, 2005: 188).

İslam Hukuku’nda faiz, malın mal ile değişimi mahiyetindeki bir akitte karşılığı bulunmayan bir fazlalıktır. Zaten ribâ kelimesinin esas manası da, herhangi bir şeyde artma, yani bir ilave veya bir fazlalıktır (Armağan, 2005: 188).

İslam'ın yerleştirmeye çalıştığı ahlâkî anlayış, yardımlaşma ve sosyal dayanışma ilkesi, zekât ve infak emri, emek ve sermayenin birlikte üretime ve yatırıma yönelmesi, kâr ve zararı birlikte göğüslemesi prensibi vb. düzenlemeler bir bütünün birbirini tamamlayan parçalarıdır. İslam, nimetleri ve külfetleri topluma dengeli biçimde yaymayı ilke edinmiştir. Ağır diyet borcu altındaki suçlulara hazine veya akrabalarının hatta mensubu bulunduğu meslek kesiminin yardımını sağlarken savaş ganimetini, sermayenin belli ellerde dolaşmasını önleme gerekçesiyle geniş bir kesime yaymıştır. Gerçekten de zekât ve infak sosyal adaleti ve refahı artırıcı olduğundan değerli ve bereketlidir. Faiz ise gelir akışını belli ellerde toplayıp sosyal refahı önleyeceğinden, dolayısıyla geniş bir kesimin tüketim eğilimini ve imkânını azaltacağından, bazen sosyal patlamalara sebep olduğundan, neticede bereketsiz bir yoldur. Öte yandan, zekât ve infakın Allah katında ecir ve mükâfat ile faizin de ceza ve günah ile karşılanması bir Müslüman için kuşkusuz daha da önemli bir farklılıktır (Deniz, 2006: 137).

İslam'ın faizi niçin yasakladığını açıklarken gösterilecek ilk gerekçe, faizin sömürüye dönüşen bir zulüm olmasıdır. Tüketim ikrazları söz konusu olduğunda faiz, temel bir işlevi çığnemektedir; Allah serveti insanın hizmetine yaratmışken ve artık servete sahip olanların ihtiyaç içinde olanları desteklemeleri öngörülmüşken, faiz bu ilkelere aykırı hareket etmektedir. İkinci gerekçe ise, faizin serveti yoksuldan alıp varsıla (zengine) vermesi, böylece servet dağılımındaki eşitsizliği sürekli olarak artırmasıdır. Bu da, sosyal adalet ve Allah'ın arzusu anlayışıyla çelişen bir durumdur. Oysa Allah, eşit bir gelir ve servet dağılımına rıza göstermektedir. İslam, dayanışma ve kardeşliğe son derece önem vermektedir. Faiz, bu duyguları ortadan kaldırmakta ve apayrı bir hayat tarzını simgelemektedir (Siddiqi, 1984: 184).

Faiz yasağı ile haksız bir sermaye artışının önlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca başkasının zararına olacak şekilde elde edilen faiz, ödeme darlığı çekenlerin de istismar edilmesinin önüne geçilmek istendiği için yasaklanmıştır. Sosyal adalet ve servetin belirli kesimlerde birikmesi faiz yasağı ile ilgili olarak yapılan açıklamalarda vurgulanmıştır. İslami kurallara göre kredi verilebilir ve borcun geri ödenmesini garantiye almak üzere teminat da alınabilmektedir. Fakat bu borç verme ilişkisinde borç veren taraf, borç alan taraftan anaparanın belirli bir tutarı üzerinden ya da sabit bir tutar olarak bir fazlalık

isteyememektedir (Tok, 2009: 12-14). İslami esaslara göre para yalnızca bir değişim aracıdır. Paranın bir mal gibi alım satım konusu olması doğru değildir (Türker, 2010: 6).

Faiz yasağına ilişkin bazı ayetler ise şöyledir:

“Ey iman edenler, birbirinizin mallarınızı haram sebeplerle yemeyin. Meğer ki (o mallar) sizden karşılıklı bir rızadan (doğan) bir ticaret (malı) ola. Kendilerinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah sizi çok esirgeyicidir.” (Nisa Suresi, 29. Ayet)

En geniş anlamıyla bu ayet “karşılıklı rızaya dayanan ve konusu maddi değerler olan hukuki işlem” anlamında ticaretten söz etmektedir. Bunların haricinde rıza olmaksızın, haksız olarak nitelendirilen yöntemlerle insanların elde ettiği mallara ambargo uygulamak, bu mallardan ve insanlardan faydalanmak yasaklanmıştır. Rıza olgusunun ticaret ahlakında önemli bir yere sahip olduğu vurgusu yapılmıştır. Bir ticari işlem alınan malı yada işlenerek mamül haline getirilen hammaddeyi üzerine emeğin karşılığı olan kâr konularak satılması şeklinde gerçekleştirilir. Kâr olgusunun karşılıksızmış gibi gözükmesi haksız kazanç yollarına yakın bulunmasına neden olsa da belirli bir bedelle alınan mala satılırken koyulan kârın ticari amaç gütmesi bu yanılgıdan uzaklaştırmaktadır. Haksız kazanç yasaklanırken ticaretin helal kılınması kâr etmenin meşru olduğu anlamında gelmektedir. Ticaret işleminde sermayenin riski, harcanan emek ve kamuya sağlanan fayda alım-satım arasındaki farkın kâr olarak meşruiyetini göstermektedir (Karaman vd. 2014: 50).

“Ey iman edenler! Faizi öyle kat kat arttırılmış olarak yemeyin. Allah’tan korkun. Ta ki muradınıza eresiniz.” (Âl-i İmran Suresi, 130. Ayet)

Sözlükte riba, “herhangi bir şeydeki artış ve fazlalık” anlamına gelir. Terim olarak riba borç verilen bir parayı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla geri almanın veya herhangi bir borç ilişkisiyle doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacak için vade tanıyıp vade sonunda bu alacağı fazlalıkla tahsil etmenin yahut bu şekilde alınan fazlalığın adıdır. Faizle borçlananların, çoğu zaman ödeme güçlüğüne düşebildikleri, borcu vadesinde ödeyemedikleri için anapara yanında faizin faizini de borçlandıkları, böylece faizin katlandığı da bir gerçektir. “Kat kat” ifadesi bu gerçeğin altını çizmektedir (Karaman vd. 2014: 671).

“İnsanların mallarında artış olması için faiz (cinsin) den verdiğimiz şey (nakd, mal, sadaka, vesaire) Allah katında artmaz. Allah’ın rızasını dileyerek verdiğimiz zekât ise, sevaplarını kat kat artıranlar onlar (onu verenler) dır.” (Rum Suresi, 39. Ayet)

Bazı müfessirler burada bir yasak ifadesinin bulunmamasından hareketle bu kelimeyi haram olmayan fakat Allah katında da değeri bulunmayan bazı beşeri ilişkilerle, özellikle “karşılığında teşekkür bekleyerek veya bir menfaat umarak başkasına bir bağışta bulunma, hediye verme” gibi manalarla da açıklamışlardır (Karaman vd. 2014: 319).

Ayrıca Peygamber Efendimiz de veda hutbesinde şöyle buyurmuştur: “Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa, onu hemen sahibine versin. Biliniz ki faizin her çeşidi kaldırılmıştır. Allah böyle hükmetmiştir. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmuttalib’in oğlu (amcam) Abbas’ın faizidir. Lakin anaparanız size aittir. Ne zulmediniz ne de zulme uğrayınız.”

2.3.2.2. Garar (Belirsizlik) Yasağı

Garar sözlükte “tehlike, risk, kişinin bilmeden canını veya malını tehlikeye sokması, rizikoya düşürmek, olmayanı var göstermek, aldatmak” gibi anlamlar ifade eder (Paçacı, 2006: 197).

Ticari alış-verişlerde kesin ve sert bir biçimde yer alan yasaklardan bir diğeri de aldatma, hile yapma demek olan “garar”dır. Şu nokta bir gerçektir ki bir ticari iş veya işlem, şayet “faizsiz” bir işlem özelliği taşıyorsa, bu işlem aynı zamanda “garar” yani “ hilebazlık ve aldatmaca” dahi taşıyor demektir. Böylesine ayıplı bir durum, halkı aldatmak, hile yapmak suretiyle hiç de uygun olmayan yoldan halkın parasını gasp etmek, insanların mülkünü ele geçirmek demek olur ki İslam’da bu Allah katında yasaklanmıştır, yani haramdır (Abdul-Rahman, 2015: 64).

Kur’an ve sünnette, sözleşmelerde açıklık, dürüstlük ve güven ilkeleri üzerinde ısrara durulur; karşılıklı rızanın bulunmadığı akidler ve ticari işlemler “batıl yol” olarak nitelendirilir. Kur’an ve sünnetin borçlar hukuku alanında sevk ettiği birçok hüküm ve yasak da temelde bu açıklık ve dürüstlüğü sağlamaya yöneliktir (İlmihal II, 2007: 358).

Günümüzde gararın bir sözleşme veya finansal işlemi şer’i hükümler açısından geçersiz hale getirebilmesi dört kriter üzerinden değerlendirilmektedir (Yanpar, 2014: 70).

1. Garar sözleşmeyi geçersiz kılacak kadar yoğun olmalıdır.
2. Sözleşmenin konusunda veya sözleşmeye konu varlıkların miktarında belirsizlik varsa bu durumda garar vardır.
3. Gararın bir sözleşmeyi geçersiz hale getirebilmesi için belirsizlik sözleşmenin asli unsurunu sakatlamalıdır.
4. Mübadeleye dayalı olan aşırı risk içeren bir sözleşme, başka türlü karşılanamayacak bir ihtiyacı giderecek ise garar nedeniyle geçersiz sayılmaz.

Yukarıda belirtilen kriterler neticesinde sözleşmenin geçerliliği gararın büyüklüğüne göre belirlenebilmektedir. Bir sözleşmedeki gararın yüksek ölçekli olması sözleşmeyi geçersiz hale getirebiliyorken, gararın küçük ölçekli olması sözleşmeyi geçerli kılabilir.

Nihai olarak garar, hukuki işlemlerin karşılıklı rıza, açıklık ve dürüstlüğün korunmasını sağlayan bir İslam hukuku ilkesidir. Sözleşmeyi oluşturan tarafların herhangi bir zarara uğramaları ve aldatılmalarına engel olmak amaçlanmıştır.

2.3.2.3. Spekülasyon Yasağı

Spekülatif faaliyetlerde bulunmak İslam dinince yasaklanmıştır. İslami finansın yasakladığı manipülasyon ve forward işlemleri spekülatif faaliyetlerle ilgili yakından ilgilidir. Yatırımcılar ilk olarak yapılan alım-satım işleminden ziyade elde edilecek olan kâr ile ilgilenmektedir. Burada spekülasyonu yatırımdan ayıran en önemli fark niyettir. Spekülasyon fiyatların arttırılması amacıyla ortaya atılmaktadır. Oysaki İslam dini yatırımın temelinde gelir sağlama amacı olduğunu benimsetmektedir. Burada bahsedilen gelir şirket hisselerinden pay sahibi olmaktır. Bu durumla gerçekleştirilen işlem İslami finans özelliklerine göre gerçek bir ortaklık yapısına benzemektedir (Çürük, 2013: 27). dolayısıyla alım-satım işlemi gerçekleştirilen bir piyasada spekülatif aksiyonlar ile gerçekleştirilebilecek kâr İslam dinince haram kılınmıştır. Bununla birlikte spekülasyon hukuksal açıdan bir suç teşkil etmemektedir. Borsada işlem gören firmaların belirli bir değere ulaşması amacıyla spekülasyon yapıldığı gözlemlenebilmektedir. İslami finans perspektifinden uygulanması yasaklanan spekülasyonun hukuksal açıdan bir suç teşkil etmemesi ile bir tezat oluşturmamaktadır. Burada kontrol edilmesi gereken mekanizma hukui düzen ile İslam dininin getirdiği kuralların farklılığıdır.

2.3.2.4. Şans Oyunları ve Kumar Yasağı

İslâm dinince yalnızca dini vecibelerin yerine getirilmesi, insani ilişkilerin kurallar dahilinde kurulması yeterli değildir. Helal kılınanların yanında haram kılınanlar için de tedbir alınması gerekmektedir. Sosyal hayatın belirli bir düzende kurulabilmesi için İslam dinince yasaklanmış kötülüklerden uzak durulması da çok önemlidir. Bunun sağlanabilmesi için gerek Kur'an ayetlerinde gerekse de hadislerde gösterilmesi gereken davranışlara değinilmiş, yasaklanan davranışların sebepleri göz önünde bulundurularak belirli aşamalarla insanların bu kötülüklerden uzaklaşması sağlanmıştır. Toplumda oluşturulması istenilen ahlak değerleri birçok ayet ve hadiste işlenmiştir. Yine birçok ayet ile olumsuz davranışlar açıkça yasaklanmıştır. Kumar ve şans oyunları da bu yasakların başında gelmektedir. Vaktin boşa harcanması, haksız yollarla kazanım elde edilmesi, irade eğitiminin bozulması gibi sonuçlar doğuran bu kötü alışkanlıklar yalnızca dini emirlerle değil insani duygularla ve sağduyuyla uzaklaştırılmalıdır (Bardakoğlu, 2002: 364).

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de açıkça kumar ve şans oyunlarının yasaklandığı net olarak anlatılmıştır. İlgili ayetlerden bazıları şöyledir:

“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar) ve şans okları birer şeytan işi pisliliktir. Onlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, şarap ve kumar yoluyla aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istiyor. Artık -bunlardan- vazgeçtiniz değil mi?” (Mâide Suresi, 90-91. Ayetler)

İslam'ın teşrihi ile ilk Müslümanlar toplumunda çok yaygın olan içki ve kumar alışkanlığı karşısında kademeli olarak uzaklaştırılmıştır. İlk olarak insanlar bu kötü alışkanlıkların olumsuz etkileri üzerine düşündürülmüştür. Daha sonra iman olgusunun sağlamlaşması neticesinde kesin emirlerin gelmesi ile insanlar bu kötü alışkanlıklardan vazgeçmişlerdir (Karaman vd. 2014: 335).

“Sana şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından büyüktür.” (Bakara Suresi, 219. Ayet)

Kumar insanları tembelliğe alıştırmaktadır. Çalışmadan kazanma ve yeme insanları alışkanlığa sevk etmekte, kaybedenlerin kazananlara karşı düşmanlık beslemelerine ve

kin duymalarına sebep olmaktadır. Yemenin içmenin maddi faydaları var gibi gözükse de kumar insanları bu sebeplerden ötürü büyük bir zarar ve günaha itmektedir. Kazanma hırsıyla bir çırpıda kaybedilen servetler ailelerin dağılmasına dolayısıyla hayatın akışının bozulmasına neden olmaktadır. Allah'ı anmaktan ve ibadetlerden alıkoyan bu tarz kötü alışkanlıklar insani duyguların da körelmesine sebep olmakla birlikte dünyevi olarak da kişinin huzurlu bir yaşam sürememesine neden olmaktadır (Karaman vd. 2014: 347).

Kumar ve şans oyunları bireysel manada haksız kazanç elde etme güdüsü taşımaktadır. Herhangi bir emeğin olmadığı, salt tüketim temelli ve gelirin karşılıksız sağlanması insanoğlunu cezbeden en önemli yönleridir. Ancak, yukarıda saydığımız tüm faktörler bireysel manada bireyin tatminini sağlasa da, toplumsal manada haksızlığa ve zulme sebebiyet vermektedir. Kumar ve şans oyunları; insanları birbirine düşman etmesi, Allah'ı zikirden alıkoyması, namazdan uzaklaştırması ve haksız-karşılıksız kazançla sürüklemesi gibi birçok sebepten ötürü haram kılınmıştır. Bu yasağa finansal açıdan bakacak olursak son sebepte belirttiğimiz haksız kazanç elde edilmesini ele almamız gerekecektir. Zira finans sisteminde emek-sermaye ilişkisini, üretime dayalı, bir mal karşılığı tüketimin ve değerlerin gerçekleşebileceğine değinmiştik. Kumar ve şans oyunları bu hususların aksine haksız kazanç sağlamaktadır. İslam dinin tanıdığı meşru kazanç yolları mutlaka karşılıklı fayda içermektedir. Kumar ve şans oyunları da garar yani bilinmezlik içerdiği ve sadece bir tarafın kazanması söz konusu olduğu için İslami finans ilkelerine aykırıdır.

BÖLÜM 3: İSLAMİ FİNANSIN EKONOMİK HAYAT, TOPLUMSAL DÜZEN VE İNSAN DAVRANIŞLARINA ETKİLERİ

“Dünya tarihini şekillendiren ve insanoğlunun kendi günlük işlerini yönlendiren iki asli kurum vardır, bunlar din ve ekonomidir.” (Marshall, 1964:6)

Birbiriyle ilişkilendirilmesi zor gibi gözükse de toplum yargılarını merkezinden etkileyen en önemli iki unsur insan hayatının idamesinde önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda İslami finans insan hayatına yön veren bu iki önemli unsurun iç içe geçmişliğini, Kur'an-ı Kerim'in hükümleri çerçevesinde yorumlayarak ekonomik hayata uygulama amacı gütmektedir.

İslâm dini tabii ve fitrî bir din olduğundan bu dinde, insanların imkân ve kabiliyetlerine göre çalışıp kazanmaları, gerekli iş birliğini ve iş bölümünü sağlamaları ve ihtiyaçları doğrultusunda harcama yapmaları tabii karşılanmıştır. Ancak bu konuda bazı temel ölçü ve ilkeler getirilerek iş ve ticaret hayatının düzen ve güven içinde, haksızlık ve suiistimalden uzak olarak işlemesine de yardımcı olmak istenmiştir.

İslami finans ahlaki, ruhi, psikoloji ve estetik değerler içermektedir. Bu değerler İslami finansın en temel özelliklerindedir. Eşitliğin, özgürlüğün, işler bir toplumsal düzenin, toplum refahının yüksek olduğu bir düzen kurulması amaçlanmaktadır. Bunun doğal sonucunda insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık, eğitim, gıda gibi temel faktörlerin temin edilmesi gerekmektedir. Bu gereklilikler ışığında maddi anlamda da insanların refah içerisinde, dengenin sağlandığı bir toplumsal kalkınma ortamı kurulmalıdır. Bu hem bireyler için hem de o bireylerin içerisinde olduğu toplum için bir gerekliliktir. Ancak tüm bu döngüye İslami finans kanadından baktığımızda bireysel ve sosyal hareketlerin temel amacının bu sayılanlar ile sınırlandırılmayacağını göreceğiz. Bu bakış açısıyla sosyal adaletin temini, ekonomik kalkınmanın sağlanmasını, kardeşlik duygusunun geliştirilmesini, karşılıklı barış, güven ve dayanışmanın teminini İslami finans sisteminin temel amaçları olarak görebiliriz. Bunun yanı sıra İslami finans serbest piyasa yapısının korunması, fiyatların adil bir şekilde dağıtılmasını, israfın önlenmesini, sermayenin tüm kesimlere dağılımını, kazancın meşru yollarla temin edilmesini de amaç edinmektedir (Çürük, 2013: 29). İslam iktisadı, paranın bir üretim veya değişim aracı olarak algılandığı, bağımsız bir meta olmaktan çıkartılan bir piyasa teorisini

benimsemektedir. Kumar, spekülasyon üzerine dayanan haksız kazanç ve faiz gibi servet edinme şekillerini keskin bir şekilde reddeder (Cattelan, 2015: 44).

İslam dini insanların hayatlarını idame ettirebilmesi, ailesinin geçimini sağlaması amacıyla meşru yollar vasıtasıyla çalışarak gelir elde etmesini ve mülk edinmesini helal kılmıştır. Hatta bu kazanım ibadet ve cihad ölçütlerinde kutsal ve değerli bir davranış olarak nitelendirilmektedir. İslam dininde kazanç yolları ayrı ayrı belirtilerek aralarında öncelik ve üstünlük sırlaması yapılmamıştır. Bireylerin ve toplumların imkânları ve ihtiyaçları doğrultusunda kazanç yolları belirlemeleri istenmiştir. Oysaki İslâm, hırsızlık, faiz, zina, rüşvet, kumar gasp gibi kazanç yollarını yasaklamış, bu yollarla elde edilen kazançla hiçbir şekilde değer vermemiştir (İlmihal II, 2007: 409).

Kuran'da *“Allah, alış verişi helal, faizi ise haram kılmıştır”* (Bakara Suresi, 275. Ayet) buyurmuştur. Kâr güdüsünün, ticari faaliyetlerin, emek ve sermaye hareketleriyle ekonomiye katılmanın helal olduğu, faizin ise yasaklandığı belirtilen bu ayette İslami finans hayatının özü yatmaktadır. Buradan İslami finansın yalnızca faiz yasağına atıfta bulunduğu ve yalnızca faizin ekonomik hayatta yasaklandığını çıkartmamak gerekmektedir. Faiz haksız kazancı ifade etmektedir. İslamiyet ise haksızlıktan, belirsizlikten, sosyal adaletsizliğin olduğu bir dağılımın meşru görülmediği anlayışı keskin bir biçimde hâkimdir. *“Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere (rüşvet olarak) vermeyin.”*(Bakara Suresi, 188. Ayet) Bu ayette de anlaşılacağı üzere İslamiyet, Müslümanın haksız kazanç elde edilmesini açıkça yasaklamıştır. Bu yasakla varılan nokta ise bir malın tam ve gerçek karşılığının malın sahibine teslim edilmesi, emeğin karşılığının eksiksiz olarak verilmesidir. Bu vesile ile ekonomik sistemin en temel sorunlarından birisi olan gelir dağılımında adaletsizliğin giderilmesi sağlanabilmektedir. Güven vermeyen günümüz finans sisteminin temel sorunlarından birisi olan haksız kazanç, gelir dağılımı adaletsizliğinin en önemli unsurunu oluşturmaktadır.

“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve eğer gerçekten iman etmiş kimselerseniz, faizden geriye kalanı bırakın. Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Resul'üyle savaşa girdiğinizi bilin. Eğer tövbe edecek olursanız, anaparalarınız sizindir. Böylece siz ne başkalarına haksızlık etmiş olursunuz, ne de başkaları size haksızlık etmiş olur.” (Bakara Suresi, 278-279. Ayetler)

Tövbe etmiş bir kimsenin tahakkuk etmiş faiz gelirini de alması yasaklanmıştır. Yalnızca anaparalarını alabilmeleri, anapara haricinde herhangi bir fazlalığın haram kılınmıştır. Bu netice ile bazı kimselerce faizin azının helal, kat kat alınanın haram olacağı anlayışıyla kendilerince yaşadıkları mağduriyeti gidermeleri düşüncesinin yanlış bir yorum olduğunu göstermektedir (Karaman vd. 2014: 442).

Gazali ve daha sonra Şatıbî, Kur'an ve hadisteki İslami öğreti ve emirleri inceleyerek İslam'da sosyal faydaların üç seviyede ele alınabileceği sonucuna varmışlardır: Zaruret, ihtiyaçlar ve incelikler (zaruriyat, hâciyat, tahsiniyat).

Zaruretlar İslam'a göre iyi, ferdi ve sosyal hayatın beş temelini korunmasına esas olan bütün faaliyetleri ve şeyleri ihtiva eder. Bu beş temel din, hayat, akıl, nesil ve maldır. Bu temelleri korumak, İslam dininin ilk hedeflerinden biridir. İhtiyaçlar beş esasın korunması için hayati olmamakla birlikte hayattaki engelleri ve zorlukları hafifletmek veya kaldırmak için ihtiyaç duyulan bütün şeyler ve faaliyetlerdir. Bir çok zanaat, sanayi ve iktisadi faaliyet, ürün veya hizmetlerinin ihtiyaçlar olarak addedilmesi dolayısıyla yani zorluğu hafifletmek veya kaldırmak için uygunlukları dolayısıyla buraya dahildir. İncelik, ihtiyacın sınırlarının ötesindeki faaliyetleri ve şeyleri ihtiva eder. Daha dar olarak, bu kavram zorlukları kaldırmak veya bunlara çare bulmaktan çok hayatı tamamlayan, aydınlatan veya süsleyen şeyleri ihtiva eder. Bu kategorinin özelliğini belirten emirler davranış ve konuşmadaki incelik; yeme, içme, giyinme, selamlaşma, temizlik vs. de İslami muâşeret adabıyla; genelde itidal, özelde harcamalardaki itidal ile ilgili olanlardır. Tahsiniyatı aşarak israf ve nefsanî arzulara esir olma derecesi İslam'ca hem fertler, hem de cemiyet için bir zarar olarak addedilir ve şiddetle reddedilir (Tabakoğlu vd. 1988: 33).

Bu bağlamda düşünecek olursak, İslami finans yapısının en önemli özelliği maddiyatın ikinci planda olup, ahlaki ve manevi değerlere önem vermesidir. İslami finansın amaçlarını temel, ekonomi ve sosyal değerler açısından değerlendirmek mümkündür. Ekonomik hayatın yönlendirilmesi, toplumsal düzenin tesisi, insan davranışlarının yönelimi İslami finans perspektifinden incelenmesi gerekmektedir. Bu etkenler üzerine kurgulanacak bir hayat standardı günümüz iktisadi, sosyal ve toplumsal problemleri minimuma indirgeyecektir. Kur'an ayetleri ve hadisler ışığında da neden İslami finansı alternatif bir sistem olarak seçmek istediğimizi açıklama gayreti içinde olacağız.

3.1. İslam'da Ekonomik Hayat

Ekonomik hayat denildiğinde akla ilk olarak para gelmektedir. Ancak ekonomi ahlaki kurallar da içermektedir. Gerek klasik iktisatta gerekse bu görüşün karşısındaki diğer ekollerde ekonomik hayatın ahlaki boyutu “ceteris paribus” un dışında kalmış, ekonomik incelemeler ve ortaya konulan fikirlerde dışarıda tutulmuştur. Ahlaki değerlerin saf dışında bırakıldığı bir sistemde atılan hiçbir temel, o temelin atıldığı topluma adalet getirmez. Adaletin tesisinde öncelik ahlakılıktır. Toplumunu oluşturan bireyler yaşam faaliyetlerini ahlaki değerlerden yoksun, benmerkezci, öz faydalarını düşünerek, toplumun çıkarlarını hariç tutup salt kişisel çıkar odaklı gerçekleştirmeleri o toplumda adaletin var olmadığının en önemli göstergesidir.

3.1.1. Sosyal Adaletin Sağlanması

Adalet, zulmün zıddıdır. Zulüm, incitmektir, canın yanmasıdır. Razı olunmayan bir davranışla karşılanmaktır. Buna karşılık; herkese hakkını vermek ve her şeyi akıl ve mantık ölçüsünde hikmet ve gayesine uygun olarak yapmak ise adalet olarak değerlendirilmiştir. Bu manada Allah, adildir, zulmü ve zalimleri sevmez. Onun için İslam'a göre zulüm haram sayılmıştır. Allah'ın adaletle emrettiği şüphesizdir. Bunun ölçülerini de oldukça geniş tutan İslam Dini, din hususunda karşı çıkılmadıkça, belli bir vatanda beraberce yaşama kabul edildikçe, kim olursa olsun; onlara iyilik etmek, kendilerine adaletli davranmak gerektiğini ortaya koymuştur. Şüphesiz ki adalet, sosyal barış için şarttır. Sosyal barış da sosyal dayanışma ile sağlanır. “*Muhakkak ki, Allah, adaleti, ihsanı ve akrabaya yardım etmeyi emrediyor, zinadan, fenalıklardan ve insanlara zulüm yapmaktan nehyediyor*” (Nahl Suresi, 909. Ayet). Bu ayette bize, adalet, ihsan ve akrabaya yardım sosyal dayanışmayı gerçekleştiren müesseseler; zina, fenalık ve zulüm ise sosyal dayanışmayı köstekleyen davranış ve tutumlar olarak gösterilmektedir. En geniş anlamı ile haklara riayetkâr olmak, adaletli davranmanın gereği olduğuna göre, cemiyette insanların karşılıklı hak ve hukuka riayet anlayışı da sosyal adaleti beraberinde getirmektedir (Şeker, 2000: 52).

İslam ekonomisinin toplumsal alandaki ilkelerini “sosyal adalet” kavramı olarak özetleyebiliriz. Adalet bildiğimiz gibi denge anlamına gelir. Tıpkı bireyin, ferdin dengesi gibi. İslam toplumunda da insanların dengeli olması ancak adaletin ikame edilmesiyle gerçekleştirilebilir. Tıpkı insanlar arasındaki kul hakkı nasıl önemliyse toplumun varlığını

sürdürmesi için, toplumsal hizmetlerin finanse edilebilmesi için gerekli gelir elde etme de adil olmalıdır, adalete dayanmalıdır. Adaletin hedefi sosyal refahı sağlamaktır (Tabakoğlu, 2005: 256).

Faizsiz ekonomik sistem, refah ekonomisinde münferit tüketici ile firmaların davranışı aynı yönde bir bütünlük arz eder. Davranışlarındaki hürriyet sosyal menfaatlerin ortak sınırında son bulur. Bu bakımdan faizsiz ekonomik sistem, kapitalist teorinin büyük bir itina ile bina etmeye çalıştığı Pareto Optimumunu kabul etmez. Hiç kimse kaybetmeden, herhangi bir kimsenin kazanmaması şeklinde ekonomik etkinliği tanımlayan Pareto'nun optimalite kriteri dağıtım problemini çözmekten bir hayli uzaktır. Bu optimumun gerçekleşmesi için hem üretim hem de tüketimde etkinliğin mevcut olması gerekir. Bunun ise mümkün olmayacağı bilinmektedir. Bu bakımdan kapitalist sistemde refah ekonomisinin sağlam bir temeli yoktur. Faizsiz ekonomik sistemde ise üretimden, dağıtım ve yeniden dağıtım kadar bir bütünlük arz eden refah anlayışı ne fertlerin – tüketici veya üretici- kaprislerine, ne de hükümetlerin keyfiyetine bağlı olmaksızın daha baştan faizsiz ekonomik sistemin genel prensipleri çerçevesinde geliştirilebilir sağlam ölçülere bağlanmıştır (Güven, 1995: 64).

Sosyal adalet, toplumdaki her bir bireye istihdam edilebilme imkânı sunmakta, üretebilen her insanın fırsat eşitliğine sahip olmasını sağlamaktadır. Sosyal adalet kişilerin kabiliyetlerini kullanarak karşılığını alabilmesi durumunda meydana çıkar. Sosyal adalet refah düzeyinin tüm toplumda aynı olmasını gerçekleştiremez. Ancak fırsat eşitliğinin temini ile refahın toplumda dengeli dağılımını ve toplumun minimum ihtiyaçlarını karşılamasını garanti altına alır. Bu durumda insanlar ekonomik aksiyonlarını alırken riskin paylaşımında daha istekli olacaklardır. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise adalet olgusunun matematiksel bir eşitlikten ibaret olmayışıdır. Birbirinden farklı yaratılan insanlar arasında yapılması muhtemel böyle bir varsayım, o insanların topluma katkılarından mahrum kalmak anlamına gelecektir. Aslında ifade edilmek istenilen mutlak bir adalettir. Tüm insanlara eşit fırsatlar sunulduğu takdirde insanların kendi aralarındaki farklılıkları sunulan fırsatlar neticesinde alınacak sonuçların da farklı olmasına sebep olacaktır ve bu kabul edilebilir bir durumdur (Çürük, 2013: 29).

Bu bağlamda İslami finans, klasik finans anlayışının aksine ahlaki değerler temellidir. Klasik öğretinin karşılığı olan “rasyonel insan (homo economicus)” özellikleri şahsi

çıkar, rekabetçi ve toplumsal ahlakı önemsemeyen bireye karşılık gelirken, İslami finans öğretisinde bireyin toplumun çıkarlarını düşünen, iş birliğine katılan ve ahlaklı olmayı gaye edinen bireyi ortaya koymaktadır.

İslam iktisatçılara göre İslamiyet, bireysel ekonomik karar birimlerinden şu davranış hususiyetlerini bekler (Siddiqi, 1984: 254):

1. Ekonomik birimler, tüketim, tasarruf, yatırım ve istihdam gibi diğer ekonomik faaliyetlerde başkalarını da dikkate alarak sosyal amaçlara hizmet ederler. Sosyal amaçlar ise şunlardır: (i) Tüm insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması, (ii) gelirin ve servetin dağılımında dengenin ve eşitliğin sağlanması, (iii) istikrar ve (iv) ekonomik kalkınma.
2. Ekonomik birimler, yukarıda bahsedilen sosyal amaçları (maslahat-ı ümmet) da gözeterek kişisel çıkar ve kazançla (fayda ve kâr maksimizasyonu) motive edilirler.
3. Bireyler, haram olanlardan sakınarak makul bir tüketimle birlikte, israftan kaçınmakla yükümlüdür.
4. Bireyler, sosyal amaçlar çerçevesinde (çalışanlar ve yöneticiler, tüketiciler ve üreticiler, hükümet ve iş dünyası arasında) iş birliğine ve karşılıklı istişareye yatkındır.
5. Bireysel gelir sahiplerinin tasarruf kararı yatırıma yöneliktir.

Bu davranış karakteristikleri çerçevesinde aşağıdaki iktisat politikası araçlarının (bir anlamda kurumsal düzenlemelerin) kabul edildiği görülmektedir (Siddiqi, 1984, s. 254):

1. Faiz yerine, ticaret ve kâr ortaklığı.
2. Yatırım ve üretim yoluyla para üretimi.
3. Sosyal amaçların gerçekleşmesi için sosyal kurumların ve tabii bu arada devletin, gerektiğinde ekonomik alanda aktif rol üstlenmesi.
4. Yine sosyal amaçlar çerçevesinde, zekâtın sosyal adaletin tesisinde zenginden fakire kaynak aktarımı sağlaması.
5. Toplumun tüm üyeleri için asgari bir gelir düzeyinin garanti edilmesi.

3.1.2. Adil Gelir ve Servet Dağılımının Sağlanması

İslam insanlar arası kardeşlik ile sosyal ve ekonomik adaleti ısrarla savunduğundan gelir ve servet dağılımındaki büyük eşitsizlikler İslam'ın özüne ters düşmekte böylece İslam'ın

oluşturmaya çalıştığı kardeşlik duygularını köreltmektedir. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim'e göre dünyadaki bütün kaynaklar "*Allah'ın insanoğluna lütfu*" (Bakara Suresi, 29. Ayet) dur. Bunların birkaç elde toplanması için hiçbir sebep yoktur. Bu nedenle İslam, herkesin hakkını vermeyi savunur. İslam, bünyesinde ferdin insanca ve saygın bir hayat standardına kavuşturulması ve "*Allah'ın yeryüzündeki vekili*" (Bakara Suresi, 30. Ayet) olan insanın şerefiyle haysiyetinin korunmasını hedef alan bir yapıya sahiptir. Bu standardı oluşturamayan İslam toplumu başarısızlığa uğramış demektir. Peygamberimiz S.a.v. şöyle buyuruyor: "Komşusu açken, tok yatan bizden değildir." (Yılmaz, 2011: 34)

Zorunlu bir durum olmadıkça devletin piyasaya müdahalesini uygun görmeyen İslami bakış açısında piyasaların serbest olarak işlerliğini sürdürmesi görüşü hâkimdir. Devlet, karşılıklı olarak çalışan ve işveren haklarının korunması açısından otoritesini kullanarak genel hukuki düzenlemeler yapabilir. Ancak ücretlere doğrudan bir müdahale gerçekleştirmesi İslami perspektifte uygun görülmemektedir. Yine burada da açık bir kapı bırakılmış, karşılıklı tarafların adil düzeni temin edilebilmesi için taban ve tavan fiyat belirlenmesine izin verilmiştir (Esen, 1993: 64).

Zenginlik bireysel bir olay değil toplumsal bir olaydır. Bireysel yetenekler ancak toplumsal talep varsa zenginlikler oluşturabilir. Bu yüzden zenginliğin toplumla paylaşılması esas olmalıdır. Yine bu ilke sosyal adaletin adeta bir finansman faktörü olduğunu gösterir (Tabakoğlu, 2008: 67).

İslâm, servetin belli bir gurubun veya zümrenin tekelinde toplanmaması için birçok kapsamlı, küçük ve büyük dağıtım tedbirleri uygular. Bunların etkisi zenginlerden fakirlere doğru bir servet transferine sebep olur. Servetin devamlı dolanımında olmasını gerektiren bu düzenlemeler, herhangi bir nedenle, toplumun oluşturduğu bu gelirden gerçek bir pay alamayan kişiler lehinedir. Çok maksatlı olan İslâm'ın gelir ve refahı dağıtım tedbirleri, sadece ekonomik büyümeyi hızlandırmak, aşırı ekonomik eşitsizlikleri azaltma yanında ekonomik adaleti sağlamakla kalmaz, aynı zamanda devlette karşılıklı güven içinde, barış, refah, gelişmeye dayalı siyasi istikrar ve sosyal bütünlüğün sağlanmasını da mümkün kılar. İslâm, zengin ve fakirlerin birlikte yaşamasını kabul eden gerçek bir yaklaşım sayesinde gelir ve servetlerin adil dağıtımını garanti eder. Ekonomik eşitsizliğe karşı cevabı, Müslümanlara zengin olanları kıskanmamalarını tavsiye etmek

ve zenginlerden fakirlere servetin bir kısmını sürekli transfer eden, yeniden dağılım sağlayan birçok tedbiri uygulamaktadır (Habergetiren, 2005: 135).

Gelir ve servet dağılımındaki büyük eşitsizlikler, insanlar arası kardeşliğe, sosyal ve ekonomik adalete büyük önem veren İslam ruhuna tatbikî aykırı olacaktır. Böyle eşitsizlikler İslam'ın oluşturmaya çalıştığı kardeşlik duygularını, desteklemekten çok, yıkacaktır.

“Bunun yanında bütün kaynaklar Allah'ın kullarına lütfu olduğundan bunların birkaç elde toplanmasından hiçbir sebep yoktur.” (Bakara Suresi 29. Ayet) İslam, dağılım adaletini savunur ve Allah'ın yeryüzündeki vekili olan insanın şerefiyle uyum gösteren insancıl ve saygın bir hayat düzeyini garanti eden gelirlerin ve servetin tekrar dağılımını öngören bir sistemi kapsar. Böyle bir garantiyi sağlayamayan İslam toplumu, başarısızlığa uğramıştır.

Bundan dolayı İslam, dağılım adaleti üzerinde önemle durur ve sisteminde aşağıdaki beş gerekli özelliği taşıyan bir programı bulundurur (Yılmaz, 2011: 92).

1. Deneyim ve öğretim için düzenlemeler yapmak, bundan sonra işsizlere kazançlı birer iş bulunması konusunda yardım sağlanması ve yetenekleriyle uyuşan bir iş bulunması.
2. Çalışanlara adil ücret sağlayan bir sistemin uygulanması.
3. İş kazalarına ve işsizliğe karşı zorunlu sigorta düzenlemesi yapılması.
4. Kişisel yetersizlikler, fiziksel veya ruhsal engeller ve yaşlılık gibi nedenlerden dolayı kendi çabalarıyla saygın bir hayat standardına kavuşamayan kişilere yardım edilmesi.
5. Zekât toplanması ve dağıtılması, Kuran'da belirtildiği gibi, “ *Servetin belirli ellerde dolaşmasını*” (Haşr Suresi, 7. Ayet) engellemek, servet ve gelir dağılımını hızlandırmak için vefat eden bir kimsenin mallarının dağıtımını konusundaki islam öğretilerini sağlamlaştırmak.

Kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yardıma gereksinimi olan her kişiye saygın bir yaşam standardı sağlama islam devletinin görevidir. Peygamberimiz bunu açıkça bildirmiştir.

Konu ile alakalı Peygamber Efendimizin bazı hadis-i şerifleri şöyledir (Yılmaz, 2011: 92):

“Allah’ın Müslümanlara idareci yaptığı bir kimse, Müslümanların ihtiyaçları ile ilgilenmezse, Allah’u Teala da ondan yardımını keser.”

“Bir Müslüman ölür de borç bırakırsa sorumluluğu bize aittir.”

“Halife, velisi olmayanların velisidir.”

3.2. İslam’da Toplumsal Düzen

İslam Dini paylaşma ve yardımlaşmaya akrabalarından ve yakından başlamayı öğütler. Kur’an-ı Kerim’de Allah’u Teâla “...*Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya ve mâliki bulunduğunuz kimselere ihsân ile muâmele edin, iyi davranın...*” (Nisa Suresi, 36. Ayet) buyurmaktadır. Bu ayette de anlaşıldığı gibi İslam dini zengin ile fakir arasında oluşacak muhtemel ekonomik uçurumu minimuma indirgeme amacındadır. Toplumun huzur ve saadeti toplumda birlik, beraberlik, paylaşma ve yardımlaşma ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle İslam dini paylaşma ve yardımlaşmaya oldukça önem vermektedir. Bu sayede zengin ve fakir arasında manevi bir bağ kurulmuş olur. Bu manevi bağ toplumun gelir dağılımını maksimum ölçüde eşitleme amacı gütmektedir.

İslam dini ticarete büyük ölçüde önem vermektedir. Fiyatların arz ve talebe göre oluştuğu, herhangi bir müdahalenin olmadığı serbest piyasa yapısının sağlanması desteklenmiştir. İnsanların da bu ekonomik aksiyonlara takılımları teşvik edilmiştir. Üretilen malların nihai alıcıya en ucuz şekilde ulaştırılmasını amaçlayan İslami finans sistemi bunun için çeşitli önlemler de almaktadır (Aktepe, 2010: 27).

İslam maliye sistemi açısından gelir dağılımında adalet ilkesi ele alındığında, İslam dinin öncelikli olarak bir toplumda fakirlerin ve zenginlerin olabileceğini kabul eden bir anlayışa sahip olduğunun altı çizilmelidir. Başka bir ifadeyle sanılanın aksine, İslam dini ne salt bir eşit mülkiyet anlayışını ne de tam özel mülkiyet bağlamında düşük gelir ile yüksek gelir arasında bir gelir uçurumu olmasını kabul etmektedir. Bu nedenle İslam dininin zengin ile fakirlerin birlikte yaşamasını kabul eden bu görüşü sayesinde toplumda gelir dağılımının önemi ve gerekliliği ortaya çıkarılmaktadır. Bu düşünceden hareketle

İslam dini ortaya çıktığı ilk günlerden itibaren sosyal hayatı değiştirmeye ve yeni kurallar çerçevesinde dengeli bir hale getirme gayreti içinde bulunmuştur. Bu amaçla toplumda sosyoekonomik koşulları düzenleme ve gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olarak; kaynakların dağılımında adalet, fonksiyonel dağılımında adalet ve ferdi dağılımında adalet şeklinde üç aşamalı bir sınıflandırmayı ortaya koymuştur (Dökmen ve Yeşilyurt, 2015:342).

3.2.1. Karşılıklı Dayanışma ve Sosyal Yardımlaşma

Rekabet ve dayanışma gibi birbirine zıt iki vakıa, canlılar âleminde süre gelen hayatın iki önemli unsurudur. Bu biyolojik vakıalar tabii denge diye de isimlendirebileceğimiz nizamın bir parçasıdır. İnsanlar, hayırlı işlerde rekabet etmeli, yarışmalıdırlar. İktisadi anlamda rekabetin bir süre sonra rekabeti öldürdüğü ve şu veya bu şekilde anlaşmalarla sonuçlandığı bilinmektedir. Bu yüzden daha işin başında yardımlaşma ve dayanışmanın bir esas olarak kabul edilmesi, tekellilik gibi arzu edilmeyen şeylerin doğmasına yol açacak ortamın belirlenmesini büyük ölçüde önler (Tabakoğlu, 2008: 264).

“İnananlar ancak kardeşirler” (Hucurat Suresi, 10. Ayet) ayetiyle Allah, İslam dininin birlikteliğe, dayanışmaya ne derece önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Birbirleriyle kardeş gibi geçinmesi ancak bu şekilde kurtuluşun mümkün olduğu anlatılmış, zorlukların üstesinden el ele vererek gelinebileceği belirtilmiştir. İslam kardeşliği kan bağından daha üstün tutulmuştur.

İslam düşüncesinde toplumu oluşturan bireyler, o toplumun çıkarlarını düşünmekle yükümlüdür. Bireyler birlikte yaşamlarını sürdürdükleri toplum için neler yapabilecekleri düşüncesiyle hareket ettiği taktirde toplumsal faydanın ve akabinde de bireysel faydanın artabileceği görüşü İslami perspektifin bakış açısıdır (Kutub, 2011: 123). Karşılıklı olarak insanlar sorumluluklarını paylaşmalı, kendi sorumluluklarının yanı sıra diğer insanları da düşünmelidir. Bu düşünce ile insanlar çıkarıcı bakış açısından kurtularak toplum olarak yaşamanın bilincine varmış olacak, dayanışmanın ve yardımlaşmanın vermiş olduğu fayda maksimizasyonunu sağlayacaktır.

İslami finans, toplumu oluşturan bütün kanatların sorunlarını çözmek suretiyle sağlanacak işbirliği için süreç geliştirme amacındadır. Üretici, tüketici, tasarruf sahibi,

yatırımcı gibi çok yönlü bir toplumsal yapının sorunlarını dikkate alarak finansal bir iş birliği amaçlanması üzerine vurgu yapılmaktadır (Çürük, 2013: 33).

İslam'ın bir ahlak ilkesi olarak ortaya koyduğu ahiliğin günlük hayata geçirdiği hizmet anlayışı böyle dayanışmacı bir toplum oluşturmayı hedef almıştır. İslamla ilgili bir başka esas olan infak (harcama) olgusu bu arz yönlü toplumu oluşturmanın maddi yönünü teşkil eder. Bütün toplum, kişinin kendisinden başlayarak en yalınlardan dış halklara kadar infak ile birbirine bağlanır. İşte bu noktada arz yönlü ekonomi gündeme gelir. Bu yaklaşıma göre ekonomi insan içindir (Tabakoğlu, 2005: 25).

Sosyal ve iktisadi yönden, hangi seviyede olurlarsa olsunlar, sağlam ve dayanışma içinde bir toplum kurabilmek için insanların karşılıklı yardım ve ilişki içerisinde olmaları gerekir. Bu karşılıklı yardımlaşmanın bulunmadığı toplumlar iktisadi yönden hangi düzeye ulaşırlarsa ulaşırlar manen tatmin bulamayacaklar; yabancılaşma (Al yensasyon) insanlardan kaçış, ihtiras, haset ve bunların sonucu olarak da fesat ve anarşiden kendilerini kurtaramayacaklardır. Bu yüzden Kur'an, bütün insanlara "iyilik (birr) ve takva üzere yardımlaşın" emrini yöneltir. Bunu, Hz. Peygamber'in, "hayra delalet eden onu yapmış gibidir" sözü bir yönüyle açıklar (Beşer, 1987: 37).

Temelinde son derecede dinamik, gerçekçi ve yeniliklere açık bir din olan İslam dini, değişen sosyal ve kültürel şartlara ve farklara uymada harikulade bir intibak kabiliyetine sahip olup, bu dinin akidesinin temelini oluşturan "Tevhit" yani "Birlik" inancı en mükemmel ve ideal bir sosyal kaynaşma, kenetlenme, birleşme ve bütünleşme (integration) prensibidir. Gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde bu birliği emreden ayet ve hadisler sayılamayacak kadar çoktur. Aynı şekilde, İslam dini, "Müminler kardeşler" diyerek "din kardeşliği" ilkesiyle alt-üst, kadın-erkek, genç-yaşlı, zengin-fakir, efendi-hizmetçi, patron-işçi, amir-memur, hür-köle, köylü-şehirli, göçebe-yerleşik, beyaz-siyah, vs. gibi her türü sosyal statü farklılıkları ve tezatlarını eritip kaynaştırmaktadır. Böylece bir tek Allah'a kulluk inancı etrafında onları birleştirerek adeta yekvücut kılmaktadır (Günay, 2003: 325).

İslami kaynaklarda dayanışmayı sağlayacak davranışlar emir ve tavsiye edilmiş, dayanışmaya zarar verecek davranışlar ise yasaklanmıştır. Bu anlamda İslam, toplumun dayanışmasını engelleyen davranışları yasaklayarak, insan için ideal olan yaşayış tarzını gerçekleştirebilmek için gerekli tedbiri almaya çalışmıştır. İki kişiyi ilgilendiren fertler

arası davranışlar toplumun üyesi olmaları bakımından topluma da yansiyacağından, adam öldürmek, haset etmek, israf ve cimrilik yapmak, yalan söylemek, iftira etmek, gıybet ve suizanda bulunmak gibi ferdi davranışlar yasaklanmıştır. Bunlardan başka; fuhuş, zina, hırsızlık ve gasp, içki, kumar, rüşvet ve faiz; şahısların işledikleri davranışlarsa da aynı zamanda doğrudan doğruya toplumu ilgilendiren ve zararları sebebiyle toplumun bünyesini kemiren, arttığı ve yaygınlaştığı zamanlarda ise bütün toplumu etkileyebilecek özellikleri bulunan davranışlar olduklarından İslam bunlara da karşı çıkmıştır (Akyüz, 2014: 466).

3.2.2. Barış ve Sosyal Güvenlik Anlayışı

İslam dininin insanlara getirdiği asıl mesajın, isminde belirtildiğini ifade edebiliriz: O da “barış”tır. İslam’da barış, insan hayatının bütün alanlarını kapsayan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlayışla, barış fertlerin yaşamlarının sınırlı bir kesimini içine alan veya sadece uluslararası ilişkilerde gözetilen bir hedef olarak görülmemektedir. İslam’ın barış anlayışı hayatın tümünü içine alır (Yalçıntaş, 2009: 30).

İslam dininin ortaya çıkışından bu yana attığı tüm temeller barış odaklıdır. Bu temeller üzerine bina edilen islami kurallar toplumları bir arada tutma, huzuru ve güven ortamını sağlama amacındadır. Bir toplumu oluşturan bireyler arasındaki barış ve kardeşlik duygusunun gelişmişliği sağlıklı bir toplumsal yapının kurulmasını sağlamaktadır. İslamiyet bireylerin kendi imkânlarıyla karşılayamadığı ihtiyaçlarını barış ve kardeşlik duygusunun geliştiği toplumsal yapıda yardım alarak karşılama imkânı tanımaktadır. Ekonomik ilişkilerle birbirlerine yardımcı olan bireyler daha sıkı kardeşlik ruhuna sahiptirler. Ahlaki olgunluğun tamamlandığı toplumlarda barış ortamı hakim olduğu için ekonomik ilişkiler de kardeşlik ruhunu geliştirici nitelikte olmaktadır. Bu bağlamda barış ortamının temini ekonomik ve toplumsal ilişkilerin kuvvetlenmesi ve daha sağlıklı yürütülmesi neticesini doğurmaktadır.

Emniyet ve güven içinde olma, herkesin arzusudur. Herkesin güvenli olması (emin olması) arzu edilen bir sonuçtur. Nitekim Tin Suresinde Allah, emin belde üzerine yemin etmektedir.

Günümüzde risk, genelde ileride gerçekleşmesi muhtemel olan kişi-mal varlığındaki eksilme olarak tarif edilmektedir. Bu tarifte ahlakiliğin yeri yoktur. Oysa İslam’da

kişilerin azgınlığı, mal savurganlığı vb. mallarının helakine vesiledir (Kasas Suresi, 78. Ayet; Al-i İmran Suresi 117. Ayet; Yunus Suresi, 13. Ayet; Meryem Suresi, 74. Ayet vb.). Allah yolunda savaşmayan, infak etmeyen kişiler, kendilerini, elleriyle tehlikeye atanlar olarak vasıflandırılmışlardır (Bakara Suresi, 195. Ayet). Görülüyor ki İslami anlayışta ekonomik olaylarla ahlakilik tamamen iç içedir. Örneğin kişinin geçim sıkıntısına sabrı, günahlarının affına vesiledir. Yine zengin malını infakı da onu arındırır.

İslam'daki sosyal güvenliğin gayesi de günümüz sosyal güvenliğinden oldukça farklıdır. Çağdaş sosyal güvenliğin sosyal, ekonomik, siyasal vb. nedenleri vardır. Uygulamada ise, genelde prim ödeyenler bunlardan istifade etmektedir. İslam ise, insanın güvenliğini insan için değil, insanın yaratılış gayesini gerçekleştirebilmesi için sağlar. Bilindiği üzere *“Allah insanları, kendisine kulluk etsinler diye yaratmıştır.”* (Zariyat Suresi, 56. Ayet). Zekat, sadaka-i fitr, akile müessesesi İslam'da sosyal güvenlik kurumları olmasının yanı sıra nafaka, vakıf, keffaretler, kurban, nezir, ganimet ve fey gibi kurumlar da sosyal güvenliğin finansman kurumları arasında sayılabilir. Bu kurumlar, finansman açısından günümüz sosyal güvenlik kurumlarının elde edeceği meblağlardan çok daha fazla finansman imkanına sahiptir. Yalnızca zekat bile düşünüldüğü takdirde başlı başına yeterli bir kurumdur. Çünkü zekat, bilindiği üzere gelirden değil, servet üzerinden bir meblağdır ki çok büyük bir fon oluşturur (Yılmaz, 2011: 148).

3.3. İslami Hayatta İnsan Davranışları

“Bütün insanlar Hz. Adem ve Hz. Havva'dan yaratılmıştır. Hepiniz soyca eşitsiniz. Hesap gününde, Allah-u Teala size haseb ve nesebinizden sormayacaktır. O'nun katında üstünlük takva iledir.” İslam'ın kurmayı amaçladığı sosyal düzende tüm bireyler, Allah tarafından tek bir çiftten yaratılmış oldukları için, tek bir ailenin bireyleri gibi kardeşlik ve sevgi bağlarıyla birleşirler. Bu kardeşlik, belirli bir topluluğa ait değil evrenselidir. Karşılıklı iş birliği ve yardımlaşma, bu evrensel kardeşlik kavramının doğal bir sonucudur.

İslam, tüm insanlığı bir aile olarak ele aldığından, bu ailenin bütün bireyleri Allah katında O'nun kanunlarına göre eşittir. Zengin ile yoksul, kuvvetli ile zayıf, beyaz ile siyah arasında hiçbir fark yoktur. Bir kişinin diğeri için tek ölçü takva, kişilik, beceri ve insanlığa hizmettir. Herkesin topluma faydalı olup, toplumsal üretime katıldığı oranda

payını aldığı ve sömürünün önlendiği bir ekonomik adaletle desteklenmediği takdirde, kardeşlik kavramı ile bireylerin Allah'ın kanunları önündeki eşitliği ilkesi bir anlam taşımaz (Yılmaz, 2011: 30).

İslam iktisadının kökeninde; İslam realitesinin yalnız bir ritüeller dizisinden ibaret olmadığı görüşü yer almaktadır. Buna göre; bu dinin sadece vicdanlara indirgenebilecek bir inanç sistemi olmadığı belirtilmekte ve tümüyle bir yaşam biçimi olarak İslam'a dönüşün pratik karşılığını teşkil edebilmek için de; pek çok disiplinin İslami versiyonu teşkil edilmektedir. Örgütlenen bu İslami disiplinlerin her biri "bütünün parçaları" olarak değerlendirilmektedir. Bu parçaların belli bir ahenk içinde işleyebilmesi de İslam'ın ahlaki prensipleri çerçevesinde faaliyet gösterildiği ölçüde mümkün hale gelmektedir. Dolayısıyla, toplumsal hayatı düzenlemeye talip olan İslami disiplinlerin ortak perspektifi; İslam'ın öngördüğü ahlaki değerleri yapılandıracak olan kural ve hükümlerde somutlaşmaktadır. Bu genel metodoloji iktisat disiplini çerçevesinde değerlendirildiğinde; örneğin, Nasr, ekonomiyi "uygulamalı ahlak" olarak tanımlamakta ve ahlaki ilkeleri uygulamayan bir ekonominin İslami açıdan mümkün olamayacağını belirtmektedir. O'na göre ekonomi; İslam'ın ahlak prensiplerinin özel bir insani faaliyet alanına tatbikini ifade etmektedir (Ongan, 2008: 214).

3.3.1. Rasyonel İnsan- Müslüman İnsan Karşılaştırması

Rasyonel insan modeli isteklerinin sonsuz, bu istekleri karşılamak için kullanılan kaynakların ise kıt olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu tanımlamadan hareketle tabiattaki kaynakların ve imkânların sınırlı olduğunun görmezlikten geldiği anlaşılmaktadır. İhtiyaçları olsun veya olmasın iktisat yazınının temeline üretim yerleştirildiği için insanlar tüketime teşvik edilmektedir. Tüm amaç tüketimin arttırılması üzerine kurulması nedeniyle var olmayan ihtiyaçlar üretilmiş, ihtiyaç kredileri, veresiye gibi borçlandırma teknikleri kullanılmıştır. Yanıltıcı reklam yöntemlerine başvurulmuş insanları ihtiyaçları dışında lüks ve prestijli mallara özendirilerek tüketim algısı yönetilmektedir. Üretimin tüketim amacıyla gerçekleştirildiği bu döngüde insanlar çılgın birer tüketicie dönüşmekte, tüketim köleliği oluşmaktadır. Bu durum bireyleri ve toplumları ahlaki ve insani değerlerden uzaklaştırmış, yalnızca menfaatini düşünen, gelirin adil dağılmaması sorununa karşı duyarsız bir insan modeli olan rasyonel insanı meydana getirmektedir. Bu durum insan doğasıyla çatışmaktadır (Gül, 2010: 33).

İnsani ve ahlaki değerlerin gözler önüne serilmesi amacıyla klasik iktisat anlayışına bu eleştiriler getirilmektedir. Bu eleştiriler iktisat biliminin yeniden tanımlanmasını ve kuruluş felsefesinin yeniden oluşturulmasını bir mecburiyet olarak göstermektedir. İslam iktisadı tabiri ise biraz da böyle bir ihtiyaçtan dolayı doğmuştur (Gül, 2010: 33).

“İyilik yapın ve takva üzerinde yardımlaşın, günah işleme ve zulüm üzerinde yardımlaşmayın.” (Maide Suresi, 2. Ayet) Burada dayanışma ve yardımlaşmanın da meşru dairede olması gerektiği vurgulanmakla birlikte diğergamlığın bir İslami esas olduğu ön plana çıkmaktadır. Burada belirtilen diğergamlık, insan tipinin kendi çıkarı peşinde koşan “homo economicus”dan farklı olarak Müslüman insan modelinin bir özelliğini göstermektedir. İslam dininde Müslüman bireylerin kendi çıkarlarından önce toplum çıkarlarını düşünmeleri esası mevcuttur. Bu düşünce takva ile ifade edilebilir. Takva boyutu ise Allah katında en üstün mertebe olup iyilikten başka hiçbir şeyle davranmayan insanın derecesini belirtmektedir (Tabakoğlu, 2008: 264).

3.3.2. Ahlaki Değerlere Sahip Olma

Dinimizde ahlakın büyük önemi ve üstün bir yeri vardır. İslam’ın gayesi, insanları güzel ahlak sahibi yaparak olgunlaştırmaktır. Dinin emir ve yasaklarına bakınca, bunu açık bir şekilde görebiliriz.

Peygamberimiz, “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.” buyurarak son ve en mükemmel din olan islam’ın gayesini ve yüksek hedefini bildirmiştir. İslam’da güzel ahlakın yerini de şu ifadeyle vurgulamıştır. “İslam, güzel ahlaktır.” İslam, güzel ahlak olduğuna göre Müslümanın da güzel ahlak sahibi olması gerekir. Esasen, Müslümanın değeri ahlakının güzelliği ile ölçülür. İmanın meyvesi güzel ahlaktır. İyi ve güzel ahlak sahibi olmayan kimse meyvesiz ağaç gibidir. Müslüman, Allah’ın ve Peygamberin sevgisini iyi davranışı ve güzel ahlakı sayesinde kazanır (Şentürk, 2016: 486).

Ekonomik hayat iki yüz yıldan beri görülmedik bir gelişmeye sahne olmuştur. Ekonomik hayattaki gelişmelerin, ahlak dışı olması veya ahlaki yönleri ihmal etmesi toplumsal yaşam için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Ahlaki ve sosyal açıdan ortaya çıkabilecek muhtemel sorunları çözmek için son yıllarda başarılı sanayileşmiş ülkelerin “iş ahlakı ve sosyal sorumluluk” kavramlarını kalkınmada bir araç olarak benimsedikleri görülmektedir. Bütün ekonomik faaliyetlerde dürüstlük, güven, saygı ve hakça

davranmayı ilke edinmek ve çevreyle temas halinde bulunurken, aynı çevreyi paylaşan topluma destek olmak hem ekonomik açıdan demokrasinin gerçekleşmesini hem de ekonomik sistemlerin sağlıklı bir biçimde işleyişi açısından hayati önem arz etmektedir.

Ahlak, toplumlarda adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunan faaliyetlerin yanı sıra ekonomik uygulamaları inceleyen bir disiplindir. “Ahlak ekonomiden baskın olmamalıdır. Ekonomi de ahlakı geçersiz kılmamalıdır.” Her iki disiplin birbirinden tamamıyla ayrı tutulamaz. Birçok ahlaki sorunun büyük ölçüde ekonomik olduğuna inanılmaktadır (Özgener, 2000: 176).

İslam refahın yaygınlaştırılmasından yanadır. “*Böylece mallar (ekonomik güç), zenginler arasında dolaşan bir meta olmasın*” (Haşr Suresi, 7. Ayet) buyrulur. Ekonomik çerçevede oryaya konan ilkelerin hemen hepsi bu temel hedefi bütünler niteliktedir. Zekât, mirasın dağılımı, kumar, karaborsa yasağı, vb. servetin belli ellerde ve beklenmedik biçimiyle toplanıp geniş kapsamlı bir dolaşıma engel olmasını ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bir geçim indiriminin üstündeki bir varlıktan, toplum doğrudan veya dolaylı olarak yararlanabilir (Aydın, 1991: 240).

İslam dini, insanın fitratı konusunda gerçekçidir. Buna göre insan bir ruh-beden varlığıdır ve böylece ihtiyaçları da çift kutupludur. İnsanın bunlardan yalnızca birine ağırlık vermesi kendi tabiatına aykırıdır. Kur’an-ı Kerim’e göre insanlar, genel olarak cinsi hayat, çocuk edinme, mal sahibi olmak gibi “dünya hayatının metaı” na düşkün olarak yaratılmışlardır. “*O, mal sevgisine çok düşkündür.*” (Adiyat Suresi, 8. Ayet) İslam dini, yalnız maddi değerlere alaka gösterip manevi değerlerin ihmalini elbette doğru bulmaz. En iyisi, bu değerler alanının ikisiyle de ilgilenmek ve bu kıymetler arasında mutlu bir birleşmeyi sağlamak, zor olan bu işi başarabilmektir. Aynı zamanda İslam, ferdin mülkiyet hakkına ve teşebbüs kabiliyetine saygı gösterir. Sosyal hayatın diğer sahalarında olduğu gibi iktisadi alanda da ferdi şahsiyete ve onun maddi ve manevi haklarına değer verir. Fertlerin teşebbüs ve tasarruf hürriyetleri ile mülkiyet hakları Kur’an-ı Kerim tarafından teminat altına alınmıştır. İslam düşüncesi de, mülkiyet hakkını, teşebbüs ve tasarruf hürriyetini, kapitalizmde olduğu gibi, bütün değerlerin başında sayıp kayıtsız bırakmaz. Ferdin, bu haklarını ve genel olarak diğer bütün haklarını kullanması, prensipleri Allah ve Peygamberi tarafından tespit edilmiş olan ahlaki ve hukuki kanunlarla sınırlandırmıştır.

“... İşte bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa işte böylesiler zalimlerdir.” (Bakara Suresi, 229. Ayet)

“... Allah, alış-verişi helal, faizi ise haram kılmıştır... Kim yeniden (faize) dönerse işte böylesiler cehennemliktir...” (Bakara Suresi, 275. Ayet)

“... Hayır!.. Doğrusu siz yetime ikramda bulunmuyorsunuz, birbirinizi yoksulu doyurmaya yöneltilmiyorsunuz. Mirası, helal haram demeyip yiyorsunuz. Malı da taparcasına seviyorsunuz.” (Fecr Suresi, 17-21. Ayetler)

Bu açık deliller de göstermektedir ki, İslam’da iktisadi uygulamalar üzerindeki ahlaki kısıtlamalar daha ziyade sosyal maksatlardır. İslam ahlakı, ferdin ekonomik haklarına toplumun menfaatlerinin altında bir kıymet takdir etmiş ve ferdin iktisadi imkânlarına, topluma hizmetin birer vasıtası olması gerektiği nazarıyla bakmıştır.

İslam, Allah’ın mülkü olan serveti ve genel olarak belirttiğimiz kaynakları, insanların bir aile şuru ve dayanışması içinde, mümkün olan en adil, en ahlaki ve en insani ölçülerle paylaşımlarını istemiş ve bunu gerçekleştirici düzenlemelerin, en azından prensiplerini koymuştur (Çağrı, 2012: 254).

Günümüzde geçerli olan iktisat yazınında model alınan insan modeli ile İslam dinin ele aldığı insan modeli birbirinden çok farklıdır. İslam dinine göre insan, birçok önemli özelliğe sahip, maddi ve manevi yönleri olan Zaim’e göre karmaşık ve kâinatın küçük bir modelidir. Bu anlamda İslam dini insanı çok geniş bir bakış açısıyla ele almaktadır. Yine İslam dinine göre insanın manevi yanları, o insanın huzuru için en önemli kavram olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda insan İslam dinince ahlaki değerlere de sahiptir. Bu değerler insanın ekonomik karar almasında önemli bir yer tutmaktadır. İslam’a göre insan bencil değildir. Yalnızca kendini düşünmekten ziyade tüm toplumun çıkarını düşünür. İslam’da insanın ekonomik aksiyonlarını düzenleyen, sınırlayan, izin veren veya yasaklayan kurallar vardır. İnsanlar bu kurallara göre hareket etmektedir. Bununla birlikte üretim ve tüketim faaliyetlerine kaynak kullanımının çevreye verebileceği zararı da göz önünde bulundurması aynı hassasiyeti çevreye karşı da gösterdiği sonucunu çıkartmaktadır (Zaim, 1995: 59- 60).

Bu bilgiler ışığında İslam dininin insana olan bakış açısını inceledikten sonra İslam’daki insanın homo economicus gibi hareket etmemesi gerektiğini ifade etmek gerekmektedir.

İnsan, ihtiyaçlarını karşılama ve faydasını maksimuma getirme arzusunu, Allah'ın emirleri çerçevesinde düzenleme gayreti içindedir (Zaim, 1995: 59- 60).

Ahlak, insan davranışlarına etkisi olan en önemli unsurlardan birisidir. Bununla birlikte din ve kùltür ahlaki değerlerin oluşmasında önemli rol oynar. Ahlak, dini kuralların getirmiş olduğu sınırlamalar ile oluşmuş bir bütùn olarak da algılanabilir. Bir toplumu şekillendiren kùltürünün, kimliğinin oluşmasına sebep olan etkinin din olduğunu dũřünürsek bu etkiyi oluşturması mantıklı gelmektedir. Bu bakış açasıyla ahlak kurallarını belirleyen din aynı yolla insan davranışlarına da etki etmiş sayılabilmektedir. Bu etki iktisadi faaliyetler için de büyük önem arz etmektedir. Bir takım iktisatçılar ahlak kurallarını insanların özgürlüğünün önünde engel olarak görmüşlerdir. Bu görüş üzerine birçok varsayım yapılmasına rağmen ahlak, insan davranışları üzerinde ihmal edilemeyecek kadar büyük bir öneme sahiptir. İktisadi bir işlemin sağlam ve sağlıklı yürütülmesi isteniyor ise bu işlemi yapan bireylerin ahlak kurallarına riayet ederek hareket etmeleri gerekmektedir. Örneğin, bir satıcı sattığı ürün hakkında en iyi bilgiye sahipken alıcısının o kadar bilgisi bulunması zor, neredeyse imkânsızdır. Böyle bir durumda satıcının bilgisini gizlemesi ve alıcısının tam bilgiye sahip olmasını engellemesi ahlaki değildir. Satıcı ahlaki değerler ile hareket ederek alıcısına tam bilgiyi verdiğinde ekonomik aksiyon karşılıklı güven üzerine tesis edilmiş olacaktır. Ahlak, kâr elde etme amacının önüne bir set olarak konulduğu zaman aşırılığı önlemiş olacak ve toplumda güven ilişkisi kurulmuş olacaktır (Eren, 2013: 1).

Benzer şekilde borçlu ve alacaklı ilişkisi tam bilgiye istinaden kurulmadığında borç verenin kandırılması durumu söz konusu olacaktır. Borç alan kişinin borcun akıbeti ile ilgili borçlandığı kişiye bilgi vermesi ahlakilik açasından son derece önemlidir. Eğer kişiler ahlaki değerlere sahip değil ise, borç ödememeleri veya ödeyecek güçlerinin olmadığı halde borç almalarına bir engel durum söz konusu olmayacaktır. Ancak böyle bir durumda toplumun ahlaki değerlerinde zedelenme meydana gelecek, beşeri ilişkiler zayıflayacak, insanların birbirine güveni kırılacak, bunların sonucunda da sağlıksız, güvensiz, bir insani ilişkiler doğuracaktır. Bu durum ekonominin de zarar görmesine sebep olacaktır (Eren, 2013: 1).

3.3.3. Dürüst ve Adaletli Çalışma Anlayışı

Güncel hayat birey ve bireylerden oluşan toplumların yaşantılarından meydana gelmektedir. Bu gerçek, öteden beri bireyler arasında sürüp gitmekte olan sosyal hayatın sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi adına insanlar ve toplumlar arası ilişkilerin belirli kurallara bağlanmasını da kaçınılmaz kılmaktadır. İşte adâlet ilkesi, bu kuralların en öne çıkanlarından ve hiçbir toplumun asla vazgeçemeyeceği değerde evrensel bir prensiptir. Diğer taraftan, Kur'an'ın temel kaidelerini ortaya koyduğu inanç, ahlâk ve erdem noktasında olgunlaşmış bir toplum oluşturabilmek için bireyler ve toplumlar arası ilişkilerde öncelikle adâlet ilkesini hâkim kılmak gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, dünyanın değişik coğrafyalarında haksız yere insanların öldürüldüğü, zulüm ve işkencelerin uygulandığı, insanca yaşama hakkının ihlal edildiği ve insanlık onurunun ayaklar altına alındığı günümüz dünyasında adalet ilkesinin güncel değerini ortaya koymak ve söz konusu ilkeye karşı bireysel, toplumsal ve uluslar arası düzeyde yeniden bir duyarlılık oluşturmak büyük önem arz etmektedir (Kara, 2013: 138).

İslami yazında sıkça vurgulanan ahlak anlayışı “adalet” kavramında somutlaşmakta ancak, sistem genel olarak eşitsiz bir yapı tanımlamaktadır. Bu çerçevede ise, erkeklerin kadınlara, özgür insanların kölelere ve Müslümanların gayrimüslimlere nazaran daha üstün oldukları bir yapı belirlenmektedir (Lewis, 1991: 51).

İslami finans, çalışma hayatında adalet ilkesinden ödün vermemeyi öğütlemektedir. Çünkü adil insan tek taraflı düşünmez. Adalet; alış-veriş, emek-sermaye, işçi-işveren gibi tarafların karşılıklı ihtiyaçlarının tamamlanmasında terazi görevi görür. Dolayısıyla adaletin tesis edilmediği ekonomik ilişkiler taraflardan birinin rıza göstermediği biçimde sonuçlanır. Yukarıda işlediğimiz konularda da İslami finans araçlarında temel amaç karşılıklı rıza, tarafların memnuniyeti, haksızlığın önlenmesi gibi bireylerin hakkaniyetle işlem yapabildiği, geçimini sağlayabildiği ve toplumsal hayatta varlığını sürdürebildiği bir ekonomik ortam hazırlamaktır. Adalet ve dürüstlük ilkeleri de bu amaçlara ulaşmada temel görev teşkil etmektedir.

Yüce Allah dürüst ve adaletli çalışma anlayışı için bazı ayetlerinde şöyle buyurmuştur:

“Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz)

zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adalatten sapmayın, (şahitliği) eğer, bükür (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (Nisa Suresi, 135. Ayet)

Toplumların düzene ve adalete ihtiyaçları vardır. Devlet ise bu ihtiyaçlara cevap verebilmesi için meydana getirilmiştir. Devletin en önemli görevlerinden birisi de adaletin gerçekleşmesinde hukuk kurallarının bağlayıcılığı kadar, o kuralları uygulayan yöneticilerin üstlendiği görevi layığıyla yerine getirmesini sağlamaktır (Karaman vd. 2014: 159).

“Mü’minler, birlikleri görünce, “İşte bu, Allah’ın ve Resulünün bize vaad ettiği şeydir. Allah ve Resulü daima dürüst olmuşlardır(doğruyu söylemişlerdir)” dediler. Bu, onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırmıştır.” (Ahzab Suresi, 22. Ayet)

“Allah dedi ki: “Bu, dürüst insanlara, dürüst olmalarının yarar sağladığı gündür. Onlar için, içinde ebedi kalacakları, altından ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı oldu, onlar da O’ndan razı olmuşlardır. İşte büyük ‘kurtuluş ve mutluluk’ budur.” (Maide Suresi, 119. Ayet)

“Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol(istikamet). Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görür.” (Hud Suresi, 112. Ayet)

İstikamet kavramı ile dini hayatın, dindarlığın sürekli olarak tam haliyle ve tutarlı bir şekilde sürdürülmesi aktarılmak istenmiştir. İslamiyet doğru olmayı ve Allah’ın belirlediği sınırların dışına çıkmamayı öğütlemektedir. Haddi aşmamak, öğütlenenleri düşünerek hayatı idame ettirmek İslam dininin nasıl bir insan profili çizdiğinin göstergesidir (Karaman vd. 2014: 204).

“Gerçekte erdemlilik, yüzünü doğruya veya batıya çevirmeniz ile ilgili değildir; ama gerçek erdem sahibi, Allah’a, Ahiret Günü’ne, melekler, vahye ve Peygamberlere inanan, servetini -kendisi için ne kadar kıymetli olsa da- akrabasına, yetimlere, ihtiyaç sahiplerine, yolculara, (yardım) isteyenlere ve insanları kölelikten kurtarmaya harcayan; namazında devamlı ve dikkatli olan ve arındırıcı (mali) yükümlülüğünü ifa eden kişidir; ve (gerçek erdem sahipleri) söz verdiklerinde sözünü tutan, felaket, zorluk ve sıkıntı

anlarında sabredenlerdir. İşte onlardır dürüst olanlar(sadakatlerini gösterenler) ve işte onlardır Allah'a karşı sorumluluklarının bilincinde olanlar.” (Bakara Suresi, 177. Ayet)

“İman edenler ancak, Allah'a ve Peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte onlar dürüst(sâdıklar) kimselerin ta kendileridir.” (Hucurat Suresi, 15. Ayet)

Yukarıda verilen ayetlerde de anlaşıldığı üzere dürüstlük, Kuran'ın merkezinde de yer aldığı gibi insani ve ahlaki bir duruş sergilemedir. İslam dininin özellikle üzerinde durduğu dürüstlük ve adalet kavramları hayatın en önemli parçalarından birisi olan ekonomi ile doğrudan ilgilidir. Bireysel sorumlulukların yerine getirilmesinde dürüstlük sadece şahsı ilgilendirirken ekonomik yaşantı içerisinde dürüstlük ve adalet anlayışı şahsın ilişkide bulunduğu tüm çevresini ilgilendirmektedir. Bu da dürüst davranışın ve adalet ilkesinin şahsi boyuttan çıkmasını ve insanlar arası ilişkinin vücut bulması nedeniyle daha da hassasiyet kazanmasına vesile olmaktadır. Yani, finansal piyasada aksiyon alan bir birey adalet ilkesi hassasiyetiyle, Kuran düsturu dürüstlük ile aksiyonunu gerçekleştirirse yalnızca kendisi kazançlı çıkmayacaktır. Aksiyonun karşısında bulunan, etkilenen, adil davranış neticesinde hakkını elde etmiş olacaktır. Ki burada bahsedilmek istenilen, İslami finansın temel amaçlarına riayetini ekonomik yapıya işleme amacıdır.

SONUÇ

Yaşanan küresel krizler neticesinde sorgulanan, sistemsiz revizyona uğrayan ekonominin, son yüzyılda toplum hayatında ne derece önemli olduğu tartışılmaktadır. Bir bakış açısına göre ekonomi, bir toplumun değer yargıları, sosyal-kültürel yapısı, dini inançları gibi faktörleri etkilediğini savunurken diğer bir bakış açısı ise bu faktörlerin, ekonomik sistemden etkilenerek düzen tesis eden bir sistem haline geldiğini savunur. İki farklı zıt kutup gibi gözükse de bu görüşler, bireyi tek taraflı değerlendirmektedir. Bireyin tek yönlü olarak değerlendirilmesi ise finans sistemini aksatan en önemli faktördür. Çünkü insan; düşünebilen, içerisinde bulunduğu duruma reaksiyon göstererek davranış sergileyebilen, kapsamlı, önemli bir varlıktır. İnsanın bir sınır içine alınarak, onun için analizler yapılması, teoriler kurulması, sistemler geliştirilmesi tüm bu yapıları olumsuz sonuçlandıracaktır. Nitekim tarihsel süreç bu olumsuzlukların örnekleriyle doludur. İnsanı var eden özelliklerden uzak, sosyal refahın, gelir dağılımı adaletinin göz ardı edilerek toplumsal düzenin sağlanamaması günümüz sistemine bir alternatif sunulması zorunluluğu hissettirmiştir.

Hâkimiyetini tüm dünya üzerinde kurmuş olan günümüz finans sisteminde bir devri akım şeması çizilmiştir. Bu şema, kapitalist düzen ile faiz merkeze oturtularak fon sahibi olanın hiçbir pozitif değer üretmeden sermayesini arttırdığı, fon ihtiyacı olanın ise her daim o fona ihtiyaç duyacağı ve üretiminden elde ettiği kârın fon sahibi sermayedara geçeceği kısır bir döngü oluşturulmuştur. Bu döngü içerisinde çalışan karar mekanizması herhangi bir ahlaki, sosyal, geleneksel yargıdan etkilenmeyerek, salt benmerkezci anlayışla bireyin kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu bir mekanizmadır. Bu mekanizmayı işleten, rasyonel insan modelinin ete kemiğe bürünmüş hali olarak homo economicus kavramı türetilmiştir. Bu kavram bireyin rasyonel olduğu, kendi faydasını önceleyerek hiçbir ahlak kuralını önemsemediği, çıkar ve maksimum kâr odaklı olduğu varsayımına dayandırılmıştır. Finans piyasasında karar alıcıların homo economicus, yani rasyonel insan olduğu varsayımından hareket edilerek finansal sistemler üretilmiştir.

Alternatif olarak sunulan İslami finans ise, insana güzel ahlak sahibi olma sorumluluğu ile aksiyon alma gerekliliği yükleyen finansal bir sistemdir. Zira alternatif olarak sunulmasının en önemli sebebi ahlak kavramının ön planda tutulmasıdır. Bireysel ve toplumsal ilişkilerin ne yönlü olursa olsun ahlaki değerler ile korunması ve yürütülmesi

o bireyleri ve toplumları ilgilendiren tüm yargıların sağlıklı işlemesine vesile olmaktadır. Aynı şekilde finansal sistemin de ahlakilik önceliği ile geliştirilmesi, tüm bilimlerde olduğu gibi, ekonomi biliminin temelinde yatan insan kavramının sorun ve ihtiyaçlarına daha aktif ve pozitif sonuçlar çıkarması amacındadır.

Burada asıl olarak amaçlanan da homo economicus olan rasyonel insan modeli ile İslam dininin emirleri ile hayatını idame ettiren Müslüman insan modelinin ne tür farkları olduğunu incelemek ve İslami finans sisteminin neden gerekli olduğunu vurgulamaktır. Bu vurguyu yapmak isterken öncelikle günümüz finans sisteminin ne olduğunu, amacının ve araçlarının neler olduğunu bilmemiz gerekmektedir. Alternatif üretmek istediğimiz sistemin hangi temellere dayandırılarak çalıştığını anlamaya çalışmak o sistemin aksayan yönlerini görebilmemizi sağlayacaktır. Yine aynı şekilde alternatif olarak sunduğumuz İslami finans sisteminin temel dayanağının neler olduğu, ürün olarak neler sunduğu aktarılmaya çalışılmıştır. İslam dininin temel dayanağı hiç kuşkusuz Kur'an-ı Kerim'dir. Kuran ve hadisler ışığında İslami finansın çerçevesi çizilmiş bu yolda üretilebilecek her türlü çıktıyla klasik finans sistemine alternatif oluşturulmaya çalışılmıştır.

İslami finans zannedildiği gibi yalnızca faizsiz bir finans çalışma alanı oluşturmak demek değildir. Finansal sistemde faizin rolü ne kadar önemli ise İslami finans sisteminde de faizsizliğin rolü tabii ki bir o kadar önemlidir. Ancak İslami finans riskin fazlasından uzak durmayı, belirsizliği, ticaretin ahlaklı ve dürüst yapılmasını, zekat, infak gibi konuların üzerinde durulmasını sağlayan bir uygulama alanıdır. İslami finans Kur'an ayetleriyle getirilmiş olan kurallar neticesinde düzenlenir. Faizin meydana getirdiği zararların yok edilmesini amaçladığı gibi, klasik finans sistemiyle birey ve toplum ilişkilerine zarar veren, adaletin tesisini güçleştiren, refah dengesini bozan bütün ekonomik aksiyonlara karşı tedbir alma amacındadır. Faizin yasak kılınmasının altında yatan sebepler arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın temini, zekatın emredilerek gelirin bölüşümü, kâr ve zarara fon aktaran ve fon kullananın birlikte katlanması gibi birleştirici hükümler yer almaktadır. Buradan çıkartılması gereken yargı; bir emrin, bir yasağın altında yatan mantığın ne olduğunu anlamaya çalışmaktır.

İslami finans insanları, rekabet içerisinde oldukları diğer insanlara karşı maddi hırslarının stabil tutulmasını sağlamak ister. Diğer yandan da gerek bireysel gerekse toplumsal düzene pozitif değer üretme ve ekonomik faaliyetlerin reel değer üzerinden

gerçekleştirmesini sağlama esasına odaklar. Bu standartta çizilmiş bir finansal model insanların çıkar odaklı olmalarından çok fayda odaklı davranmalarını sağlayabilmektedir. Bu fayda odaklılık toplumsal düzen, ekonomik hayat ve insan davranışları gibi önemli etkenleri düzenleyecektir. Aşırı hırs ve rekabetten arınmış bir toplum bu sistem ile tüm insanların ihtiyaçlarının karşılanması, istikrarın ve kalkınmanın temini gibi bütünü ilgilendiren sorunların çözümü için çalıştığında ulaşılmak istenen noktaya gelinmesinde önemli rol oynayacaktır.

Bu çalışma ile İslami finansın, insana ahlaklı bir birey olma misyonu yükleyerek oluşturulmak istenen alternatif sistemin adaletli, sosyal yardımlaşma ve dayanışma içerisinde, dürüstlük ilkesiyle, İslam dini kuralları çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Günümüz sistemine bu değerlendirmeye getirilecek olan İslami finans alternatifinin finansal sisteme sürdürülebilirlik getireceği görülecektir.

KAYNAKÇA

- ABDUL-RAHMAN, Yahia; (2015), **İslam'da Bankacılık ve Finansman**, Çev. , Salih Tuğ ve M. Abdullah Tuğ, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- AFŞAR, Aslı; (2007), "Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki", **Mufad Journal**, Sayı: 36, Ekim, s. 188-198.
- AFŞAR, A. , N. İslatince, B. G. Arslan, N. Çağlarımak Uslu ve F. H. Baştürk; (2012), **Finansal Ekonomi**, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayını, Eskişehir.
- AKSOY, Ahmet ve Cihan Tanrıöven; (2007), **Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi**, Gazi Kitapevi, Ankara.
- AKTAŞ, F. Rabia; (2012), **Davranışsal Finans ve Yatırımcı Psikolojisi: İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- AKTEPE, İshak Emin; (2010), **İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, Erkam Matbaası, İstanbul.
- AKYÜZ, İsmail; (2014), "İslam'da Dini Pratiklerin Toplumsal Dayanıma Etkisi", **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number:25-I, s.462-482.
- ALKAN, Gönül; (2015), **Finansal Piyasalar ve Kurumlar**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- ARMAĞAN, Servet; (2005), **İslam Ekonomisi**, Gündönümü Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, Mustafa; (1991), **İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenışı**, Pınar Yayınları, İstanbul.
- BARDAKOĞLU, Ali; (2002), Kumar, **TDV (Türkiye Diyanet Vakfı) İslam Ansiklopedisi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Cilt:26, Ankara, s.364-367.
- BAYINDIR, Servet; (2005), **İslam Hukuku Çerçevesinden Faizsiz Bankacılık**, Rağbet Yayıncılık, İstanbul.
- BAYRAKTAR, İsmail Hakkı; (1999), **Kamu Kesiminin Türk Finansal Sistemi Üzerindeki Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BEŞER, Faruk; (1987), **İslam'da Sosyal Güvenlik**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

BULUT, H. İbrahim ve Bünyamin Er; (2009), **Katılım Bankacılığında İki Yeni Finansal Teknik Önerisi: Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları ve Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Fonları, Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı**, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayın No:1, Erkam Matbaası, İstanbul.

CANBAŞ, Serpil ve Hatice Doğukan; (2012), **Finansal Pazarlar Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizler**, Karahan Kitapevi, Adana.

CATTELAN, Valetntino; (2015), **İslam İktisadı ve piyasa**, Çev. , Yusuf Enes Sezgin ve Firdevs Bulut, İgiad Yayınları, İstanbul.

ÇAĞRICI, Mustafa; (2012), **Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı**, Ensar Yayınları, İstanbul.

ÇÜRÜK, Suna; (2013), **İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

DENİZ, Abdulkaki; (2006), **İslam Hukukunda İlet Kavramı ve Faiz İleti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı); (2007), **İLMİHAL II İslam ve Toplum**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

DÖKMEN, Gökhan ve Şahin Yeşilyurt; (2015), "Din ve Ekonomi Bağlamında İslam Maliye Sistemi ve Günümüz Maliye Sistemiyle Karşılaştırılması", **International Congress on Islamic Economics and Finance**, 21-23 October, Sakarya, s.331-347.

DÖNDÜREN, Hamdi; (1993), **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, 1. Baskı, Erkam Yayınları, İstanbul.

DÖNDÜREN, Hamdi; (2005), **Delilleriyle Ticaret ve İktisadi İlmihali**, 2. Baskı, Erkam Yayınları, İstanbul.

DUMRUL, Cüneyt; (2010), **Finansal Sistemin Gelişimi ve Ekonomik Büyüme: Teori ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

EREN, İsmail; (2013), “İslam’ın Ekonomik Yapısında İnsan Modeli: Homo Economicus İle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:18, Sayı:1, s.368-384.

ERDEM, Ekrem; (2008), **Para Banka ve Finansal Sistem**, Detay Yayıncılık, Ankara.

ESEN, Adem; (1993), **Sosyal Siyaset Açısından İslam’da Ücret**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

HABERGETİREN, Ömer Faruk; (2005), **İslam Hukukunda Sermaye ve Sermaye Hareketleri (Sermayenin Oluşumu, Birleşmesi ve Bütünleşmesi)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

HAMMÂD, Nezi; (1996), **İktisadi Fıkıh Terimleri**, Çev. , Recep Ulusoy, İz Yayıncılık, İstanbul.

GÜL, Ali Rıza; (2010), “İslam İktisat Düşüncesinin Kuran’daki Temelleri”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:51, Ankara, s.27-78.

GÜNAL, Mehmet; (2012), **Para Banka ve Finansal Sistem**, Berikan Yayınevi, Ankara

GÜNAY, Alptekin; (2013), **Banka İşlemleri**, Beta Yayınları, İstanbul.

GÜNGÖREN, Muaz; (2011), **Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Seküritizasyon) Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: Sukuk Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

GÜVEN, Ali Galip; (1995), **Faizsiz Ekonomi Önerisinin İktisadi Gelişme Perspektifinden İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KAHYA, H. Kübra; (2012), **İslam Borçlar Hukukunda Selem Akdi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KALLEK, Cengiz; (2005), Kar Paylaşımı Esasına Dayanan Emek-Sermaye Ortaklığı Anlamında İslam Hukuku Terimi, **TDV (Türkiye Diyanet Vakfı) İslam Ansiklopedisi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Cilt:30, İstanbul, s.359-364.

KARA, Mustafa; (2013), “Kuran’da Adalet Kavramı ve Güncel Değeri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:34, Samsun, s.137-172.

KARAKOÇ, Sezai; (1978), **İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü**, Diriliş Yayınları, İstanbul.

KARAMAN, Hayreddin; (1992), **İslam’da Banka ve Sigorta**, Nesil Yayınları, İstanbul.

KARAMAN, Hayrettin, M. Çağrı, İ. K. Dönmez ve S. Gümüş; (2014), “**Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Cilt: 2, Ankara.

KAYA, Raci; (2013), **Türk Bankacılık Sisteminde Katılım Bankalarının Tercih Edilme Nedenleri ve Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

KOCAMAN, Ç. Berna; (2004), **Finansal Piyasalar (Kurumlar, Teknikler ve Araçlar)**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

KOYUNOĞLU, Cemal; (1996), **Finansal Sistem İçerisinde Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kurumların Yapısal Özellikleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

KUR’AN-I KERİM

KUTUB, Seyyid; (2011), **İslam’da Sosyal Adalet**, Çev. , Harun Ünal, Hikmet Neşriyat Yayınları, İstanbul.

LEWIS, Bernard; (1991), **İslam Devrimi**, Tarih ve Toplum Dergisi, İletişim Yayınları, Cilt:15, Sayı:85, İstanbul.

MARSHALL, Alfred; (1964), **Principles of Economics**, Macmillan, London.

ONGAN, Nilgün; (2008), “**İslam Ekonomisinde Bölüşüm**”, *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, İstanbul, s.213-238.

ORMAN, Sabri; (2001), **İktisat, Tarih ve Toplum**, Küre Yayınları, İstanbul.

- ÖÇAL, Tezer ve Ö. Faruk Çolak; (1999), **Finansal Sistem ve Bankalar**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- ÖÇAL, Tezer, Ö. F. Çolak, S. Togay ve K. Eser; (1997), **Para Banka Teori ve Politika**, Gazi Kitapevi, Ankara.
- ÖZEROĞLU, A. İhsan; (2014), “Sukuk ve Türkiye’de Sukukun Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi”, **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı:19, Eylül, s.752-772.
- ÖZSOY, İsmail; (2012), **Türkiye’de Katılım Bankacılığı**, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Nazım; (2011), **Para Banka Kredi**, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- ÖZGENER, Şevki; (2000), Ekonomik Sistemler ve Ahlak, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, s.176-190.
- PAÇACI, İbrahim; (2006), **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.
- PARASIZ, İlker; (1994), **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- PAYA, Merih; (2007), **Para Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, 4. Bakı, İstanbul.
- RODOPLU, Gültekin; (1993), **Türkiye’de Sermaye Piyasası ve İşlemleri**, Marmara Üniversitesi, Nihad Sayâr Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul.
- SANGUGAM, Bala ve Z. R. Zahari; (2009), **A Prime On Islamic Finance**, Research Foundation of CFA Institute, s.1.
- SARI, S. Sercan; (2014), **Alternatif Bir Finansman Aracı Olarak: Sukuk**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- SAYILGAN, Güven; (2004), **Soru ve Yanıtlarla Finansal Piyasalar ve Finansman Yöntemleri**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- SERPAM; (2003), **İslami Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi ve Geleceği**, Sermaye Piyasası Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Notları, İstanbul.

SIDDIKI, M. Necatullah; (1984), **İslam Ekonomi Düşüncesi**, Çev. , Yaşar Kaplan, Bir Yayıncılık, İstanbul.

SOYDEMİR, Selim, Abdullah Akyüz; (2015), **Sermaye Piyasası ve Borsa Ekonomik Analiz, Kurumsal ve Yasal Yapı, Tarihçe ve Tanıklıklar**, Scala Yayıncılık, İstanbul.

SÖNMEZ, Gülcan; (2015), **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri (2000-2014 Dönemi)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ŞEKER, Mehmet; (2000), **İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

ŞENTÜRK, Lütfi ve Seyfettin Yazıcı; (2016), **İslam İlmihali**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

TABAKOĞLU, Ahmet; (2005), **Toplu Makaleler II**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

TABAKOĞLU, Ahmet, E. Zerkal, M. Kehf, M. Ebu Suud, M. Cerhi, İ. Gilani ve Ö. Çapra; (1988), **İslam İktisadi Araştırmaları I**, Dergah Yayınları, İstanbul.

TABAKOĞLU, Ahmet; (2008), **İslam İktisadına Giriş**, Dergah Yayınları, İstanbul.

TOK, Ahmet; (2009), **İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler**, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, Ankara.

TUNAY, Batu; (2005), **Finansal Sistem, Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi**, Birsen Yayınevi, İstanbul.

TUNÇ, Hüseyin; (2010), **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, Nesil Yayınları, İstanbul.

TÜRKER, Hülya; (2010), **İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler**, Sermaye Piyasası Kurulu Faaliyetleri Dairesi, Şubat, Ankara.

YAKAR, Soner, S. Yılmaz ve Y. B. Önal; (2013), Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk-Kira Sertifikası ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:84, Mart, s.72-94.

YALÇINTAŞ, Nevzat; (2009), **Küreselleşen Dünyada İslam ve Hayat**, Bilge Yayınları, İstanbul, s.30.

YARDIMCIOĞLU, Mahmut; (2013), İslami Finansın Geleceğine İlişkin Düşünceler, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Kahramanmaraş, Cilt:3, Sayı:1, s.139-145.

YANPAR, Atilla; (2014), **İslami Finans**, Scala Yayıncılık, İstanbul.

YAZMAN, İrfan; (1964), Mecelle Hukukunda Selem Akdi, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, s.282-307.

YILMAZ, Erdal; (2014), Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulamaları ve Vergilendirilmesi, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Cilt:61, Ocak, s. 81-100.

YILMAZ, Faruk; (2011), **İslam Ekonomi Felsefesi**, Berikan Yayınevi, Ankara.

YOZGAT, Fazıl; (2010), **Faizsiz Ekonomi Sosyo-Ekonomik Yaklaşım**, Araştırma Yayınları, Ankara.

ZAİM, Sabahattin; (1992), **İslam-İnsan Ekonomi**, 1. Baskı, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

ZAİM, Sabahattin; (1995), **İslam-İnsan-Ekonomi**, 2. Baskı, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

ZEYREK, İsmail ve Zekeriya Mızırak; (2009), **Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya, Sayı: 22, s.384-394.

<https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-sistemi/sayfalar/finansman-yontemleri.aspx> , E.T. 09.12.2016

<http://www.vedahutbesi.gen.tr/> , E.T. 17.01.2017

<http://www.calismatoplum.org/sayi19/ongan.pdf> , E.T. 03.11.2016

www.kuveytturk.com.tr

www.albarakturk.com.tr

www.tkbb.org.tr

www.isfaacademy.com

www.serpam.istanbul.edu.tr

www.wikipedia.org

www.spk.gov.tr

www.borsaistanbul.com

www.islamekonomisi.org

www.dergipark.gov.tr

